

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права, європейської та
євроатлантичної інтеграції

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

«Правове регулювання збройних конфліктів міжнародного характеру»

Студента IV курсу групи МПб-21
Хоменко Кирила Андрійовича

Науковий керівник – професор
кафедри міжнародного права,
європейської та євроатлантичної
інтеграції, доцент, доктор юридичних
наук
Тітко Ельвіра Валентинівна

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. Історичні складові та теоретичні засади правового регулювання збройних конфліктів міжнародного характеру.....	7
1.1 Теоретичні основи та доктринальні підходи тлумачення збройних конфліктів: класифікація та їх еволюція.....	7
1.2 Генеза розвитку міжнародного права збройних конфліктів: історія, етапи формування та сучасні виклики.....	18
1.3 Міжнародно-правова регламентація збройних конфліктів міжнародного характеру.....	26
РОЗДІЛ 2. Міжнародна співпраця з регулювання та запобігання збройних конфліктів міжнародного характеру	35
2.1 Правова основа ведення військових дій в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру.....	35
2.2 Правовий статус та захист осіб в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру.....	46
2.3 Інституційна взаємодія міжнародних організацій з державами в умовах збройних конфліктів міжнародного характеру: військовий та гуманітарний контекст.....	54
РОЗДІЛ 3. Проблематика та аналітика сучасних міжнародних збройних конфліктів, актуальні способи їхнього вирішення	60
3.1. Сучасні збройні конфлікти міжнародного характеру: причини, етапи та вплив на міжнародне право.....	60
3.2 Збройний конфлікт на теренах України: міжнародно-правова кваліфікація.....	65
3.3 Наслідки збройних конфліктів міжнародного характеру: діяльність міжнародних трибуналів та відшкодування шкоди.....	70
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність теми. Правове регулювання збройних конфліктів міжнародного характеру є однією з ключових проблем сучасного міжнародного права, оскільки ці конфлікти, в тому числі "гібридні війни" та терористичні акти, відзначаються складністю, масштабністю та серйозним впливом на глобальну безпеку. У сучасному світі збройні конфлікти та інші форми насильства, такі як кібервійни, створюють нові виклики для міжнародної спільноти, що вимагає постійного вдосконалення правових механізмів їх регулювання. Недостатня ефективність існуючих норм міжнародного гуманітарного права, зокрема в питаннях захисту цивільного населення, відповідальності за воєнні злочини та регулювання нових форм конфліктів, підкреслює необхідність подальшого дослідження цієї теми. Актуальність дослідження також зумовлена зростанням кількості міжнародних збройних конфліктів та їх впливом на права людини, стабільність держав і міжнародний правопорядок. В умовах глобалізації та швидкої еволюції технологій війни, таких як використання безпілотних апаратних засобів і кібератак, виникає потреба в адаптації міжнародно-правових норм до нових реалій. Вивчення цієї теми має важливе значення для розвитку юридичної науки, оскільки сприяє формуванню нових підходів до інтерпретації та застосування норм міжнародного права. На практиці дослідження сприятиме вдосконаленню механізмів притягнення до відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права, захисту прав людини в умовах конфліктів та зміцненню міжнародної безпеки. Таким чином, обрання цієї теми є доцільним з огляду на її теоретичну та практичну значущість, а також необхідність пошуку ефективних правових рішень для сучасних викликів.

Ступінь розкриття і проблематики дослідження. Серед зарубіжних дослідників значний внесок у вивчення правового регулювання збройних конфліктів міжнародного характеру зробили такі вчені, як М. Сассолі, Л. Оппенгейм, П. Гаєта, Ф. Кальшовен, Майкл Н. Шмітт, М. Коскенніємі, Д. Шиндлер, О. Курт Кронін, Гері Д. Соліс, М. Кальдор, С.Г. Геймс, Н. Мельцер та інші які аналізують застосування

Женевських конвенцій, відповідальність держав, захист цивільних осіб, вплив політичних факторів, еволюцію воєн, концепцію “нових воєн” та правові аспекти кібервійн і безпілотних технологій. Українські вчені також активно досліджують правові аспекти збройних конфліктів міжнародного характеру, особливо в контексті сучасних викликів, таких як війна в Україні. Зокрема, зокрема А.І. Рижов, В.М. Репецький, М.О. Акімов, А.В. Войціховський, А.П. Ладиненко, Н. Кравчук, Х. Бадюк, М.М. Гнатовський, В.С. Короткий, І.Н. Арцибасов, М.В. Остроухов, Є.Л. Стрельцов та інші досліджують імплементацію МГП у національних системах, правові аспекти гібридних війн, геополітичні наслідки конфліктів та захист цивільних осіб в умовах російської агресії проти України.

Метою даної бакалаврської роботи є багатогранний розгляд правових аспектів регулювання збройних конфліктів міжнародного характеру.

Виходячи з поставленої мети, у даній роботі виконуються наступні завдання:

вивчити концептуальні основи та класифікацію збройних конфліктів у доктрині міжнародного права;

проаналізувати історичні етапи формування міжнародного гуманітарного права та його адаптацію до сучасних реалій;

дослідити міжнародно-правові норми, що регулюють збройні конфлікти міжнародного характеру;

оцінити правові засади захисту осіб і ведення воєнних дій у контексті МГП;

визначити особливості співпраці міжнародних організацій і держав у врегулюванні збройних конфліктів;

встановити причини виникнення сучасних збройних конфліктів та їхній вплив на міжнародне право;

здійснити правову оцінку збройного конфлікту в Україні з позицій міжнародного права;

проаналізувати наслідки збройних конфліктів, включаючи діяльність міжнародних судових інституцій і механізми компенсації шкоди.

Об'єкт дослідження: Збройні конфлікти міжнародного характеру як явище міжнародного права, їх регулювання та правові механізми, що забезпечують дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Предмет дослідження: Нормативно-правові акти, міжнародні договори, судова практика та механізми, що регулюють збройні конфлікти міжнародного характеру, а також особливості їх застосування та ефективність у сучасних умовах.

Методи дослідження: для реалізації мети та завдань дослідження застосовується комплекс методів, що включає загальнонаукові та спеціалізовані правові підходи, адаптовані до специфіки кожного розділу роботи.

У першому розділі було використано такі методи:

Метод аналізу та синтезу – для дослідження поняття та ознак збройних конфліктів у міжнародно-правовій доктрині, що дозволяє розглядати різні концепції та їх вплив на правове регулювання;

Історичний метод – для вивчення еволюції правового регулювання збройних конфліктів, зокрема через аналіз Вестфальського миру, Гаазьких та Женевських конвенцій;

Порівняльно-правовий метод – для порівняння підходів до класифікації збройних конфліктів у рамках різних правових систем та доктрин;

У другому розділі були застосовані такі методи:

Метод порівняння – для оцінки сучасних викликів у діяльності міжнародних організацій та порівняння підходів до захисту осіб у конфліктах;

Метод правового аналізу – для вивчення Женевських конвенцій та Римського статуту як правової основи регулювання збройних конфліктів, а також аналізу практики МКС;

Метод інтерпретації норм права – для аналізу міжнародно-правових норм, що регулюють взаємодію держав та організацій у запобіганні конфліктам;

У третьому розділі використано такі методи:

Метод системного аналізу – для вивчення взаємозв'язку між компонентами міжнародно-правового регулювання, співпраці та досвіду України у справах про збройні конфлікти;

Аналітичний метод – для дослідження проблем і викликів, що виникають у сфері міжнародної співпраці та розслідування порушень МГП в Україні;

Метод правового прогнозування – для оцінки перспектив удосконалення міжнародно-правових механізмів регулювання збройних конфліктів;

Структура роботи: дана бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти пунктів, висновків та списку використаних джерел (125 найменувань). Загальний обсяг роботи – 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

1.1 Теоретичні основи та доктринальні підходи тлумачення збройних конфліктів: класифікація та їх еволюція

Сучасні збройні конфлікти являють собою складні соціальні системи, які впливають на регіональну дипломатію та міжнародні стандарти безпеки миру. Вивчення теоретичних основ, а також доктринальної інтерпретації методів аналізу конфліктів у поєднанні з їх різними класифікаціями та еволюційними моделями являє собою фундаментальне розуміння цієї сфери міжнародного права. Всі збройні конфлікти потребують належних систем класифікації, які включають чіткі критерії та методи розмежування типів конфліктів, що допомагає покращити можливості інтерпретації та управління процесом врегулювання.

Історичний розвиток класифікації збройних конфліктів сягає давніх часів, коли війни розглядалися через призму територіальних суперечок, династичних інтересів або релігійних протиріч. Проте значний прорив у цій сфері відбувся у XX столітті, коли міжнародна спільнота, натхнена руйнівними наслідками Першої та Другої світових воєн, почала розробляти правові механізми для запобігання масовим збройним конфліктам. Заснування Ліги Націй, а згодом і Організації Об'єднаних Націй (ООН) [1], стало відправною точкою для систематизації підходів до класифікації конфліктів. Важливим етапом у цьому процесі стало прийняття Женевських конвенцій 1949 року, які вперше чітко розмежували міжнародні та неміжнародні збройні конфлікти [2]. У них вперше зазначаються такі терміни, як “міжнародний та неміжнародний” збройні конфлікти, а саме статтею 2 Женевських конвенцій від 1949 р.: “...збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами...” [2], що можна інтерпретувати як визначення конфлікту між двома або більше суб'єктами міжнародного права, тоді як у статті 3 можна побачити, що: “У разі виникнення збройного конфлікту, який не має міжнародного характеру...” [2] неміжнародний конфлікт відбувається в межах однієї держави між урядовими силами та організованими збройними групами. Ця

класифікація стала основою для розробки норм міжнародного гуманітарного права, спрямованих на захист жертв конфліктів, зокрема цивільного населення, військовополонених та поранених.

Варто зазначити, що відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. термін “міжнародних” (стаття 2) та “неміжнародних” (стаття 3) збройних конфліктів” дуже тісно використовувався разом з терміном “війни”, проте відповідним чином перші поступово зайняли пріоритетне місце, і починаючи з 50-х років XX ст., термін “збройний конфлікт” стали вживати набагато частіше ніж термін “війна” [2]. Згідно висловленню у підручнику “Міжнародне публічне право” В.М. Репецького та інших за редакцією В.М. Репецького: “Ця зміна зумовлена передусім політичною та ідеологічною ситуацією, спробою змістити акценти у цих поняттях, а також заборону використання війни як законного засобу вирішення міжнародних спорів.” [3, р. 20, 20.2].

Як зазначалося вище, використовуючи здебільшого використаний тип класифікації, можна тлумачити- міжнародні збройні конфлікти включають війни та конфлікти між державами або національними суб'єктами. Це традиційний підхід до конфліктів, що базується на правилах ведення війни, розроблених Гаазькими конвенціями [4] та Женевськими конвенціями [2]. Основні засадничі принципи визначають закони, що захищають цивільне населення (стаття 81 Частини 4 Женевської конвенції) [2] та медичний персонал (стаття 24 частини 1 Женевської конвенції) [2] під час конфлікту, а також обмежують певні види озброєнь (Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію) [5] і підтримують права військовополонених, що стосуються права на гуманне поводження, медичне обслуговування, харчування, житло, заборону на катування тощо (стаття 27 розділу 1 Женевської конвенції) [2] . Ключовими характеристиками для визнання конфлікту міжнародним та як таким можна зазначити: участь однієї чи декількох суверенних держав, застосування збройних сил чи інших засобів насильства між сторонами, визнання його таким міжнародною

спільнотою і припадання його під дію міжнародного гуманітарного права, зокрема вище зазначених Женевських [2] та Гаазьких конвенцій [4]. На відміну від попереднього типу, неміжнародні збройні конфлікти характеризуються боротьбою між національною владою та організованими збройними угрупованнями, що діють у межах національних кордонів. Також, їхня інтенсивність може включати локальні сутички чи зокрема залишатися в цих рамках, не доходячи до масштабних бойових дій. Щодо правового регулювання, неміжнародні збройні конфлікти можуть підпадати під дію міжнародного гуманітарного права, але мають менш деталізовані норми порівняно з міжнародними збройними конфліктами. Для обґрунтування такого ствердження варто звернутися до Додаткового протоколу 2 Женевських Конвенцій від 8 червня 1977 серед яких містяться статті, що стосуються захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру [6]. До цієї категорії належать громадянські війни, повстання та інші внутрішні конфлікти, оскільки кожен з перелічених має певні критерії які відповідають цій класифікації зазначеній вище, тобто громадянська війна відбувається в рамках території однієї держави, повстання- спрямовані проти уряду або внутрішніх структур дії що так само відбуваються в межах однієї держави, тощо.

У більш новаторському погляді XXI століття збройні конфлікти ідентифікуються більш комплексно, використовуючи такі фактори як географічний масштаб та склад сторін у конфлікті. Значним внеском класифікації за географічними масштабами можна назвати роботи “Нові та Старі Війни: Організоване Насильство в Глобальну Еру” Мері Калдор [7] , випущену у вересні 2012 року яка запропонувала світовій спільноті термін “нових воїн” для характеристики війни в епоху після “холодної війни”, що включає локальні конфлікти, у яких учасники можуть бути як державними, так і недержавними акторами, “Регіони та Сили: Структура Інтернаціональної Безпеки” Баррі Бузана, випущену у грудні 2004 року [8] , в якій була розроблена теорія регіональних безпекових комплексів, яка аналізує безпекову динаміку на регіональному рівні, включаючи регіональні збройні конфлікти, “Трагедія Великої Сили Політики” Джона

Міршаймера [9] , яка досліджує глобальні конфлікти та вплив великих держав на міжнародну політику, аналізуючи конфлікти з точки зору реалізму та боротьби за владу, “Теорію Міжнародної Політики” Кеннета Уолтца [10] яка відома своєю теорією неореалізму, в якій Уолтц розглядає глобальні конфлікти та їх вплив на міжнародну систему, наголошуючи на важливості держав як основних акторів та “Помста Географії: Чому Мапи Кажуть Нам Про Майбутні Конфлікти та Битви Проти Долі” Роберта Каплана [11] в якій досліджується геополітика та конфлікти аналізуючи їх географічне положення та наголошуючи на географії та історичних факторах, таких як історичні кордони, культурні традиції тощо. За допомогою їхніх досліджень, у географічних масштабах можна назвати саме три типи збройних конфліктів- локальні, регіональні та глобальні.

Не зайвим буде пригадати роботу Буракова Ю.В “Локальні Війни та Збройні Конфлікти Сучасності” [12, Глава 7, пункт 7.3.3] серед якої можна виокремити, що “локальні збройні конфлікти відбуваються на обмеженій території та зазвичай включають невелику кількість учасників. Вони часто виникають на ґрунті етнічних суперечок, релігійної боротьби та соціальних конфліктів. Прикладами локальних збройних конфліктів є внутрішні повстання, сепаратистські рухи та місцеві конфлікти між різними громадами.” Таким можна назвати конфлікт у Північній Ірландії 1968-1998 років, відомий як “Лихоліття”, що відбувався між протестантськими юніоністами які підтримували залишення Північної Ірландії у складі Великої Британії та католицькими націоналістами, які прагнули об’єднання з Ірландією, Важливими аспектами локальних конфліктів є їхня обмежена тривалість та обмежений вплив на міжнародні відносини.

Проаналізувавши роботу Баррі Бузана “Регіони та Сили: Структура Інтернаціональної Безпеки” [8], можна виокремити, що Регіональні збройні конфлікти, які охоплюють великі території, впливають на багато країн. Зазвичай такі бої розпалюються в регіонах з високою концентрацією напруженості та нестабільності, як-от на Близькому Сході, в Африці та на Балканах. Регіональні збройні конфлікти включають війни між державами, що межують територіально, де

здіянні регіональні воєнізовані альянси та сусідні країни, а також громадянські війни в межах національних кордонів. Наприклад, конфлікт у Сирії, що розпочався у 2011 році, є регіональним конфліктом, оскільки залучив до участі майже усі сусідні країни, такі як Туреччина, Ліван, Йорданія та Ірак, став ареною для геополітичного протистояння між великими державами, такими як США, росія та Іран та створив собою зростання напруженості та нестабільності в регіонах Близького Сходу.

В свою чергу, розглянувши дослідження Кравчук Н., та Бадюк Х. “Геополітичні та геоекономічні наслідки сучасних міжнародних збройних конфліктів” [13] можна винести, що глобальні збройні конфлікти набувають світового масштабу, оскільки в них беруть участь численні держави разом з міжнародними організаціями. Вони можуть виникати як через ідеологічні питання, так і через економічні суперечки та політичні стратегічні інтереси, що в кінцевому підсумку призводить до довгострокових універсальних наслідків. Серед численних, можна зазначити термін “війни проти тероризму” який використовувався США для визначення військових операцій збройних сил США у багатьох країнах, таких як Афганістан, Ірак, Сирія та інші. Причиною подібному стала діяльністю ісламської терористичної організації “Аль-Каїда” 11 вересня 2001 року коли два пасажирські авіалайнери, що належали двом великим американським авіаперевізникам (United Airlines та American Airlines) були спрямовані на південну та північну вежі комплексу Всесвітнього торгового центру та зіштовхнулися з ними, спричинивши пожежі та руйнування. Усі характерності притаманні глобальному збройному конфлікту також присутні і у двох наступних: Перша і Друга світові війни. Вони охопили більшість регіонів Землі, вплинули на світову економіку, спричинили значні втрати як в людських так і в матеріальних ресурсах і мали політичні наслідки серед яких визначаються світові відносини та створення численних договорів таких як Версальський (1919 р.) [14], Сен-Жерменський (1919 р.) [16], Тріанонський (1920 р.) [15], Нейїський (1919 р.) [16] договори та Пакт Молотова-Ріббентропа (1939 р.) [17], Атлантична хартія (1941 р.) [18], Каїрська декларація (1943 р.) [19] і Ялтинська конференція (1945 р.) [20].

За допомогою робіт Паули Гаети “Женевська Конвенції 1949 року: Коментарі” [21], Марко Сассолі “Транснаціональні Озброєні Групи та Міжнародне Гуманітарне Право” [22] та що найважливіше Офіційного Документу Міжнародного Комітету Червоного Хреста “Як Визначається Термін “Озброєного Конфлікту” у Міжнародному Гуманітарному Праві” [23] що надає вичерпні визначення неміжнародних та міжнародних збройних конфліктів у сфері міжнародного гуманітарного права, можна винести інформацію про критерії визначення сторін у конфлікті, серед яких є двосторонні, багатосторонні та асиметричні збройні конфлікти.

Відповідно до джерел, двосторонні збройні конфлікти включають дві протиборчі сторони, які беруть участь у систематичних збройних зіткненнях. Ця класифікація може розрізняти як міждержавні, так і неміжнародні конфлікти, залежно від характеру та учасників. Міждержавні війни, такі як індо-пакистанські війни, є прикладом двосторонніх збройних конфліктів, які включають дві суверенні держави. Неміжнародні двосторонні конфлікти можуть включати урядові сили та повстанські групи, як, наприклад, громадянська війна в Шрі-Ланці що тривала з 1983 по 2009 включаючи у себе фактор присутності урядових сил Шрі-Ланки та організоване збройне угруповання “Тигрів Визволення Шрі-Ланки” [21] [22] [23]. Останні в свою чергу були добре структурованою організацією з чіткою командною ієрархією, контролем над територіями та здатністю проводити тривалі військові операції. Подібний рівень організації та впливу дій лише у межах є ключовим критерієм для визначення збройного конфлікту неміжнародним та двостороннім.

Визначаючи багатосторонні збройні конфлікти, за допомогою вище вказаних джерел, а саме роботи Паули Гаети “Женевська Конвенції 1949 року: Коментарі” (2015 р.) [21], Марко Сассолі “Транснаціональні Озброєні Групи та Міжнародне Гуманітарне Право” [22], у конфлікті беруть участь дві або більше воюючі сторони, які виступають як суверенні держави, що можна інтерпретувати як “міжнародний збройний конфлікт” оскільки в ньому присутні визнані міжнародною спільнотою актори, від яких виступають власні збройні сили, або як недержавні актори, такі як

повстанські рухи, серед яких поширеним прикладом буде “Талібан” чи “Ісламська Держава Іраку та Леванту”, що розповсюдили власну діяльність у багатьох країнах близького та середнього сходу, терористичні організації, як до прикладу міжнародна терористична суннітська джихадистська організація “Аль-Каїда”, що була залучена в численних збройних конфліктах у Афганістані, Іраку та інших регіонах, Західноафриканська провінція Ісламської держави “Боко-Харам” що була відповідальною за декілька атак та збройних конфліктів з Нігерійським урядом та регіональними силами, чи Приватні Військові Компанії, такі як американська “Блеквотер”, що була залучена у конфліктах у Іраку та Афганістані чи російська “Вагнер” що була залучена та оперувала в Сирії, Україні та інших регіонах.

Війна в Афганістані є прикладом багатосторонньої збройної боротьби, оскільки в ній брали участь численні державні та недержавні актори, включаючи США, Велику Британію, НАТО, афганський уряд, “Талібан”, “Аль-Каїду”, “Мережу Хаккані”, “Хезб-е-Ісламі Гульбуддін” та “ІДІЛ-К”. Цей конфлікт став свідком складних альянсів і бойових дій між цими сторонами, кожна з яких мала свої цілі і стратегії. Коаліційні сили на чолі з США і НАТО підтримували афганський уряд у боротьбі з повстанськими угрупованнями, такими як “Талібан”, які мали тісні зв'язки з “Аль-Каїдою”. “Мережа Хаккані” діяла як фракція всередині “Талібанау”, в той час як “Хезб-і-Ісламі Гульбуддін” мав нестабільні відносини з “Талібаном”. Крім того, “ІДІЛ-К” стала значним недержавним актором, який часто конфліктує як з афганським урядом, так і з “Талібаном”. Ця складна мережа акторів та їхніх взаємопов'язаних відносин ілюструє природу багатосторонніх конфліктів.

У останню чергу, нерівність силових можливостей протиборчих сторін характеризує асиметричні збройні конфлікти. У таких конфліктах беруть участь національні держави або міжнародні коаліції разом з недержавними бойовиками або повстанськими рухами. Дії недержавних акторів в асиметричних конфліктах ускладнюють їхнє врегулювання, оскільки ці групи використовують незвичайні методи ведення війни, включаючи терористичні атаки і партизанську війну.

Прихильники терористичної організації “Ісламська держава” в Іраку та Сирії стикаються з яскравим прикладом асиметричного конфлікту [22].

Мотивацією системи класифікації збройних конфліктів зазнати значних змін вважають неочікуваний спалах не підпадаючих під загальну категорію “міжнародного” чи “неміжнародного” конфліктів. Відсилаючись до роботи “Кінець Європейської Імперії: Деколонізація після Другої Світової Війни” за редакцією Тоні Сміта [24] можна стверджувати, що після Другої світової війни матеріалізувався кінець колоніального імперіалізму який породив хвилю війн за незалежність, оскільки колонії прагнули звільнитися від своїх колоніальних правителів і створити суверенні держави. згідно вищезазначеного, одним з найяскравіших прикладів цього явища був рух за незалежність Індії. Після років боротьби та переговорів Індія здобула незалежність від британського панування у 1947 році, що призвело до створення двох окремих держав: Індії та Пакистану. Так само прагнення Індонезії до незалежності від голландського колоніального правління завершилося Індонезійською національною революцією (1945-1949). Конфлікт розпочався, коли Індонезія проголосила незалежність у 1945 році, що призвело до тривалої боротьби з голландськими військами. Революція врешті-решт призвела до визнання суверенітету Індонезії в 1949 році. Це ознаменувало кінець голландського колоніалізму в Південно-Східній Азії і створило прецедент для інших країн регіону. Підсумовуючи вищесказане та проаналізовані з джерела прецеденти- утворилася альтернатива до класифікування конфліктів лише за участю держав, оскільки з’явилася потреба у розгляді таких у географічних чи соціальних аспектах.

Закінчення холодної війни призвело до зменшення кількості міждержавних конфліктів і більшого поширення етнічних і релігійних битв, які стали внутрішніми збройними конфліктами. Відповідно роботі дослідниці Одрі Курт Кронін “Мінливий Характер Війни” [25] можна зазначити, що еволюція збройних конфліктів у XXI столітті значною мірою залежить від трьох елементів: глобалізації, технологічного прогресу та викликів, пов'язаних з веденням війни, включаючи тероризм. Гуманітарна інтервенція стала ключовою доктриною, яка дозволяє міжнародним

акторам втручатися у масові порушення прав людини, що відбуваються під час громадянських війн. Ця доктрина є надзвичайно актуальною для теми міжнародних збройних конфліктів з кількох причин. По-перше, гуманітарна інтервенція ґрунтується на принципах міжнародного гуманітарного права, яке прагне захистити людей від найгірших проявів збройного конфлікту. Четверта Женевська конвенція (1949 р.) у статті 3, пункт 1, підкреслює необхідність гуманного ставлення до осіб, які не беруть активної участі у бойових діях [2]. Це включає як цивільних осіб, так і представників збройних сил, які склали зброю або втратили боєздатність через поранення, хворобу, затримання чи інші обставини. Конвенція наголошує, що таке поводження має бути неупередженим і не допускати дискримінації за ознаками раси, релігії, статі, соціального статусу чи іншими подібними критеріями. Доктрина гуманітарної інтервенції, яка часто виправдовується в рамках “Відповідальності за захист” підтриманої ООН 2005 році [26], дозволяє таке втручання: Вона передбачає, що міжнародна спільнота, діючи через Організацію Об'єднаних Націй, має обов'язок застосовувати дипломатичні, гуманітарні та інші мирні інструменти, передбачені главами VI і VIII Статуту ООН [1], для захисту населення від таких тяжких злочинів, як геноцид, воєнні злочини, етнічні чистки та злочини проти людяності. По-друге, громадянські війни часто мають регіональні або навіть глобальні наслідки. У роботі Джеремі Саркіна “Конфлікт у Сирії та неспроможність міжнародного права захистити людей у всьому світі” [27] згадуються побічні ефекти, включаючи потік біженців, регіональну нестабільність і поширення насильства, які можуть впливати на сусідні країни і міжнародне співтовариство в цілому. З цієї причини гуманітарна інтервенція стає засобом запобігання ширшій дестабілізації та забезпечення регіонального миру і безпеки. Наприклад, з вищезазначеного джерела це громадянська війна в Сирії, яка мала значні наслідки в сусідніх країнах і за їх межами, що зумовило необхідність міжнародного втручання для подолання гуманітарної кризи і пом'якшення її наслідків. По-третє, доктрина гуманітарної інтервенції наголошує: “Кожна окрема держава несе відповідальність за захист свого населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти

людяності. Ця відповідальність передбачає запобігання таким злочинам, включаючи підбурювання до них, за допомогою відповідних і необхідних засобів” [26]. Вона узгоджується з більш широкими цілями Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій, які спрямовані на захист людської гідності та запобігання грубим порушенням прав людини. Створення міжнародних судів і трибуналів, таких як Міжнародний кримінальний суд (МКС) [28], відображає зобов'язання міжнародної спільноти переслідувати осіб, відповідальних за воєнні злочини і злочини проти людяності, тим самим посилюючи актуальність гуманітарної інтервенції в контексті міжнародних збройних конфліктів.

Міжнародні збройні конфлікти, як сфера дослідження міжнародного гуманітарного права, можуть бути проаналізовані за допомогою різних доктринальних підходів. Ці підходи пропонують різні перспективи та методології для розуміння, інтерпретації та застосування правових норм і принципів, що регулюють такі конфлікти. Традиційний доктринальний підхід передбачає аналіз юридичних текстів, договорів і судової практики для тлумачення норм і принципів міжнародного гуманітарного права. Цей підхід зосереджується на буквальному тлумаченні правових документів та їх застосуванні до конкретних випадків. Такі вчені, як Марко Сассолі та Паола Гаєта, використовують цей підхід у своїх роботах, а саме “Відповідальність держави за порушення міжнародного гуманітарного права” (2002 р.) [29], “Женевські конвенції 1949 року: Коментарі” (2015 р.) [21] вивчаючи Женевські конвенції [2], Додаткові протоколи [30, 6] та інші основоположні правові інструменти, щоб зрозуміти сферу дії та застосовність МГП у різних сценаріях конфліктів. Цей підхід підкреслює важливість дотримання встановлених правових норм і прецедентів для забезпечення послідовності та передбачуваності застосування права. Функціональний підхід до міжнародних збройних конфліктів наголошує на меті та завданнях правових норм, а не на їх буквальному формулюванні. Цей підхід спрямований на розуміння того, як правові норми функціонують на практиці і як вони можуть бути застосовані для досягнення основних цілей захисту прав людини і мінімізації шкоди під час збройних

конфліктів. Зосереджуючи увагу на практичних наслідках правових норм, такі вчені, як Майрес С. Макдугал, у своїй роботі “Права людини і світовий громадський порядок: Основні принципи міжнародного права людської гідності” [31] надає цінну інформацію про ефективність і обмеження міжнародного гуманітарного права у вирішенні сучасних викликів. Історико-контекстуальний підхід передбачає вивчення історичного розвитку правових норм та їх еволюції з плином часу. Цей підхід забезпечує глибше розуміння походження і контексту правових норм, допомагаючи пояснити їхню сучасну актуальність і застосування. Такі вчені, як Мері Кальдор у роботі “Старі та Нові Війни: Організоване Насильство в Глобальну Еру” [7] застосовують цей підхід для вивчення історичного контексту Женевських конвенцій [2] та інших ключових правових інструментів, простежуючи їх розвиток і значення конкретизуючи своє обґрунтування на історичних прикладах комплексності та варіативності сучасних конфліктів. Підхід критичного правознавства кидає виклик традиційним правовим інтерпретаціям і прагне розкрити глибинну динаміку влади, упередженість і несправедливість у застосуванні правових норм. Цей підхід підкреслює роль соціальних, політичних та економічних чинників у формуванні правових норм та їх застосуванні. Такі вчені, як Мартті Коскенніємі у роботі “Від вибачення до утопії: Структура міжнародно-правової аргументації” (2006 р.) [32] аналізують, як міжнародне гуманітарне право застосовується в різних контекстах, висвітлюючи питання упередженості, нерівності та несправедливості.

Порівняльно-правовий підхід передбачає аналіз правових норм і практик у різних юрисдикціях для виявлення подібностей, відмінностей і потенційних сфер для вдосконалення. Цей підхід дає ширший погляд на те, як міжнародне гуманітарне право інтерпретується і застосовується в різних контекстах. Дослідники-компаративісти, такі як Фріц Кальшовен у роботі “Обмеження на ведення війни: вступ до міжнародного гуманітарного права” (2001 р.) [33], вивчають застосування міжнародному гуманітарного права у різних конфліктах, порівнюючи, як різні правові системи вирішують схожі питання. Визначаючи найкращі практики та отримані уроки, порівняльний підхід сприяє постійному розвитку та

вдосконаленню міжнародного гуманітарного права. Гуманітарний підхід надає пріоритет захисту людей і полегшенню людських страждань під час збройних конфліктів. Цей підхід підкреслює важливість дотримання прав людини і гуманітарних принципів при застосуванні міжнародного гуманітарного права. Такі організації, як Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) [23], виступають за заходи, які ставлять на перше місце добробут і гідність постраждалого населення, такі як забезпечення доступу до гуманітарної допомоги, захист цивільного населення і задоволення потреб вразливих груп. Міждисциплінарний підхід інтегрує знання з різних дисциплін, включаючи політологію, соціологію, антропологію та етику, щоб забезпечити цілісне розуміння міжнародних збройних конфліктів. Такі вчені, як Девід Кеннеді (“Про Війну та Закон” [34]) використовують цей підхід для аналізу взаємозв'язку правових, соціальних, політичних та етичних аспектів у формуванні поведінки та регулювання збройних конфліктів. Таким чином, вивчення міжнародних збройних конфліктів за допомогою різних доктринальних підходів пропонує комплексне і багатогранне розуміння правових, соціальних, політичних та етичних аспектів цих конфліктів. Кожен підхід дає цінну інформацію і сприяє постійному розвитку та вдосконаленню міжнародного гуманітарного права.

1.2 Генеза розвитку міжнародного права збройних конфліктів: історія, етапи формування та сучасні виклики

Еволюція міжнародного права збройних конфліктів є складним та багатогранним процесом, що бере свій початок у глибокій стародавності і триває до сьогодні, постійно видозмінюючись під впливом соціально-політичних, економічних та технологічних факторів. В історичному контексті важливо зазначити, що відносини між державами, а зокрема, правила та норми, що регулюють їх поведінку у збройних конфліктах, почали формуватися ще в античності. Одним з найяскравіших прикладів є Греція, де ще у V столітті до нашої ери існували правила,

що обмежували методи ведення війни та ставлення до полонених, як, наприклад, було зазначено в "Мелосіанському діалозі" Фукідіда [35].

У середньовіччі, а саме за періоду з V до XV століття, розвиток міжнародного права збройних конфліктів відзначався появою релігійних доктрин та кодексів честі, які регулювали поведінку рицарів під час війни. Серед найбільш досліджених у подібній формі є "Лицарський Кодекс Честі" [36] що формувався в районі X-XII століть та включав у себе правила ведення війни та ставлення до полонених. Релігійні доктрини, зокрема християнські принципи, впливали на поведінку рицарів пропагуючи милосердя, справедливість та захист слабких. Поширення "Лицарського Кодексу" було більше соціальним явищем, оскільки такі явища як Хрестоносний рух 1197 р. мали великий вплив на культурні маси, проте усі принципи у ньому було задокументовано в канонічному праві Католицької церкви та численних церковних документах, зокрема у трактаті Фоми Аквінського [37] та Постановах Синоду [38]. Хоча ці норми і не мали обов'язкової юридичної сили, вони заклали підґрунтя для майбутнього розвитку сучасних норм міжнародного гуманітарного права. Справжній прорив у формуванні міжнародного права збройних конфліктів відбувся в XVII столітті з приходом Вестфальського миру 1648 року [39], оскільки закінчив Тридцятилітню війну (1618-1648 р.) яка була однією з найруйнівніших конфліктів у Європі, закріпив принцип державного суверенітету що в свою чергу стало основою сучасної системи міжнародних відносин та включав у себе підписання кількох міжнародних договорів, які регулювали територіальні питання, релігійні свободи та політичні права. Він став першим прикладом систематичного підходу до вирішення міжнародних конфліктів через дипломатичні переговори.

З XVIII століття до початку XX століття відбулося декілька значних міжнародних конференцій, таких як Віденський конгрес 1815 року [40], що завершив наполеонівські війни, запровадив систему колективної безпеки, відому як Священний союз та здійснив масштабний перегляд територіальних кордонів у Європі, що сприяло зменшенню напруженості між державами. Хоча й Вестфальський мир пропонував схожу концепцію, найбільшою відмінністю

Віденського конгресу була кількість країн у розмірі 200 представників майже всіх європейських держав що зробило його більш масштабним процесом. У останню чергу, найбільш значущим етапом у становленні міжнародного права збройних конфліктів став кінець XIX - початок XX століть, коли були підписані такі важливі міжнародні договори, як Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років [4], які закріпили принципи пропорційності, розрізнення та гуманного ставлення до військовополонених. До цього часу міжнародне право складалося з окремих угод і принципів, які не були належним чином уніфіковані. Гаазькі конвенції також мали інституційний характер, оскільки вони передбачали створення Постійного арбітражного суду для вирішення міжнародних спорів мирними засобами. Ця інституційна структура дозволяла державам вирішувати конфлікти без застосування сили, що сприяло зменшенню числа збройних конфліктів.

Період з 1945-1977 року ознаменувався значними змінами у сфері міжнародного права збройних конфліктів, обумовленими глобальними подіями та викликами, що постали перед міжнародною спільнотою. Заснування Організації Об'єднаних Націй у 1945 році стало важливою віхою у систематизації та розробці нових норм, спрямованих на забезпечення миру та безпеки у світі, а саме створенням Статуту [1] який передбачав найважливіші принципи міжнародного права: принцип суверенної рівності держав, заборона застосування сили, мирне вирішення спорів, колективна безпека та захист прав людини. Згодом, у Женеві на дипломатичній конференції ООН 12 серпня 1949 року відбулося підписання Женевських конвенцій які набули чинності 21 жовтня 1950 року [2]. Вони охоплюють чотири основні міжнародні договори, кожен з яких спрямований на захист різних категорій осіб, що постраждали від війни. Перша Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у регулярних арміях зобов'язує учасників збирати на полі бою і надавати допомогу пораненим і хворим супротивника без будь-якої дискримінації. Друга Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали в корабельних аваріях, зі складу збройних сил на морі встановлює аналогічні правила для морської війни. Третя Женевська

конвенція про поводження з військовополоненими встановлює правила, яких повинні дотримуватися воюючі сторони при поводженні з військовополоненими. Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни передбачає гуманне поводження з населенням, що перебуває на окупованій території, і захищає його права.

У останню чергу, через еволюцію самих збройних конфліктів у вигляді розширеного складу учасників, нових видів зброї та методів ведення війни відбулося підписання додаткових протоколів до Женевських конвенцій у 1977 році [6, 30], яке закріпило основні принципи гуманного ставлення до комбатантів та цивільного населення під час збройних конфліктів, що стало основою сучасного міжнародного гуманітарного права.

У 1990-х роках відбулося декілька значущих подій, що вплинули на розвиток міжнародного права збройних конфліктів. Війна в Перській затоці (1990-1991 р.) стала важливим етапом у цьому періоді оскільки показала необхідність оновлення норм, що стосуються захисту цивільного населення та екологічних наслідків збройних конфліктів [41]. Під час цієї війни цивільне населення зазнало значних страждань через масовані бомбардування та військові операції. Військові дії коаліції, очолюваної США, спричинили значні руйнування інфраструктури що призвело до гуманітарної кризи. Цивільні особи стали жертвами як прямих атак, так і побічних наслідків війни, таких як нестача продовольства, води та медичної допомоги. На рахунок екологічних наслідків найпопулярнішим прикладом є підпал нафтових свердловин в Кувейті іракськими військами під час відступу. Це спричинило масштабні пожежі, які тривали кілька місяців і завдали значної шкоди навколишньому середовищу. У наступний період часу, Югославія почала переживати політичну та економічну кризу, що призвело до зростання націоналізму та етнічної напруженості. У 1991-1992 роках республіки Югославії проголосили незалежність, що спричинило серію міжетнічних конфліктів, зокрема у Боснії та Герцеговині, Хорватії та Косово. Ці конфлікти супроводжувалися масовими порушеннями прав людини, включаючи етнічні чистки, масові вбивства, зґвалтування та депортації.

Міжнародна спільнота була шокована масштабами насильства та жорстокості, що відбувалися на Балканах. Це призвело до усвідомлення необхідності створення спеціального судового органу для розслідування та покарання винних у цих злочинах. У 1993 році Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію про створення Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії [42]. Це стало першим міжнародним трибуналом, створеним після Нюрнберзького та Токійського процесів, і мало на меті забезпечити справедливість для жертв воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії отримав мандат на розслідування та переслідування осіб, відповідальних за найтяжчі злочини, включаючи геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності

Оскільки міжнародний трибунал для колишньої Югославії мав тимчасовий характер і обмежену юрисдикцію, а питання міжнародних злочинів в умовах збройних конфліктів відбувалися по всьому світі, у 2002 році було створено Міжнародний Кримінальний Суд [28] що стало важливим кроком задля забезпечення та встановлення механізмів для притягнення до відповідальності осіб, які порушують міжнародне гуманітарне право.

Міжнародне право збройних конфліктів у наш час стикається з багатьма труднощами, які вимагають стратегічної оцінки та застосування чинних норм для ефективного захисту та регулювання збройних баталій, що тривають. Сучасні збройні конфлікти часто мають характер громадянських війн у яких присутня збільшена кількість недержавних учасників які беруть у них посередню участь. Серед відомих випадків, які доводять цю проблематику є громадянська війна у Сирії. Розпочавшись 15 березня 2011 року та триваючи донині, вона перелічує більше понад 15 недержавних акторів які часто взаємодіють із державними учасниками та між собою, утворюючи складну мережу конфліктів та альянсів [43]. Ці учасники часто порушують основоположні принципи міжнародного гуманітарного права, що ускладнює забезпечення дотримання норм і притягнення до відповідальності за порушення. Таким самим чином, громадянська війна в Ємені, що триває з 2014 року, ілюструє складний характер міжнародного регулювання конфліктів між численними

місцевими та міжнародними державними і недержавними акторами, які беруть у них участь [44].

Міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції 1949 року [2] та їх додаткові протоколи [6, 30], регулює поведінку сторін у збройних конфліктах і захищає осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях. У випадку Ємену, обидві сторони конфлікту, включаючи хуситів та коаліцію на чолі з Саудівською Аравією, звинувачуються у численних порушеннях міжнародного гуманітарного права, таких як невивіркові атаки на цивільне населення, використання заборонених видів зброї та блокада гуманітарної допомоги. Згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду [30], воєнні злочини включають серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, такі як умисні напади на цивільне населення, знищення цивільної інфраструктури та використання заборонених видів зброї. У контексті Ємену, обидві сторони конфлікту можуть бути притягнуті до відповідальності за воєнні злочини. Міжнародний Кримінальний Суд має юрисдикцію розглядати такі справи, але ефективність його діяльності залежить від співпраці держав-учасниць.

Міжнародне гуманітарне право передбачає захист цивільного населення та забезпечення доступу до гуманітарної допомоги. У випадку Ємену, блокада портів та аеропортів коаліцією на чолі з Саудівською Аравією значно ускладнила доставку гуманітарної допомоги, що призвело до гуманітарної кризи. Це порушує принципи МГП, які вимагають забезпечення доступу до гуманітарної допомоги для цивільного населення. Серйозні порушення прав людини в результаті цих конфліктів вимагають імплементації міжнародного права для захисту цивільного населення поряд з програмами гуманітарної допомоги та переслідуванням воєнних злочинів. Цей складний конфлікт демонструє неадекватність існуючих міжнародних систем для підтримання миру в різних регіонах.

Розглядаючи труднощі міжнародного права в регуляції збройних конфліктів неможливо не згадати конфлікт в Україні, який розпочався у 2014 році і триває до сьогодні. російська пропаганда відіграла значну роль у формуванні наративу та

сприйняття конфлікту в Україні. Використання дезінформації та маніпулювання фактами призвело до невизначеності щодо класифікації конфлікту як міжнародного збройного конфлікту. російська пропагандистська модель «Пожежного шлангу брехні» як було зазначено у статті соціолога Крістофера Пола та соціологині Міріам Метьюз [45], що характеризується великими обсягами повідомлень і готовністю поширювати часткову правду або відверті вигадки, була особливо ефективною у створенні плутанини і непорозумінь міжнародної спільноти. Цей підхід використовувався для виправдання військових дій і підтримки іміджу росії як регіональної держави. Пропагандистські зусилля включали представлення конфлікту як громадянської війни або внутрішньої справи, а не як міжнародного конфлікту за участю російських збройних сил. Цей наратив поширювався через різні канали, включаючи державні ЗМІ, соціальні мережі та інші цифрові платформи. Метою було підірвати легітимність українського уряду і представити конфлікт як результат внутрішніх розбіжностей в Україні, а не зовнішньої агресії з боку росії, що зі сторони юридичного аналізу не мало жодної ваги проте впливало на швидкість класифікації. Міжнародний кримінальний суд визнав, що в Україні збройний конфлікт тільки в 2017 році через складність та тривалість процесу розслідування та збору доказів через численні перепони, одною з яких було обмеження доступу до певних територій, контрольованих збройними угрупованнями “Донецька Народна Республіка”, “Луганська Народна Республіка” та збройними силами російської федерації, оскільки росія заперечувала свою участь і не надавала доступу до інформації та свідчень, необхідних для класифікації конфлікту а інші не завжди співпрацювали з міжнародними організаціями та слідчими органами [46]. Утворившись на очах міжнародної спільноти у вигляді наслідків історичної події під назвою “Революція гідності” правове регулювання проявила багатогранність недоліків міжнародної системи. Невеликі протести на Майдані Незалежності в Києві переросли у масові демонстрації, які супроводжувалися насильством з боку правоохоронних органів. Згодом, у лютому 2014 року Янукович втік з країни та новий уряд взяв на себе керівництво. Наступного ж місяця, росія анексувала Крим,

що стало порушенням міжнародного права та суверенітету України. Це призвело до міжнародного засудження та введення санкцій, що не зупинило агресора і Анексія криму стала початком збройного конфлікту на сході України яке згодом переросло у повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року. З урахуванням таких факторів як російська пропаганда, порушення численних міжнародних конвенцій та довготривала невизначеність характеру конфлікту через присутність сторін які перешкоджають роботі міжнародних організацій перед міжнародним правом постає серйозна перешкода.

Сучасне розуміння “конфлікту” також ставить перед урядами питання, пов'язані з новітніми військовими технологіями, включаючи безпілотні системи, автономну зброю і можливості кібернетичної війни. Згідно статистики, наданої Організацією Об'єднаних Націй у січні 2025 року, в Україні загинуло щонайменше 139 цивільних осіб і 738 отримали поранення [47]. Тридцять вісім цивільних осіб загинули (27%) і 223 отримали поранення (30%) внаслідок атак з використанням безпілотників малого радіусу дії, які скидали вибухівку на цивільних осіб, часто в їхніх приватних автомобілях або громадському транспорті що викликає питання до принципу розрізнення, пропорційності та гуманного поводження зі сторони агресора [48]. Впровадження нових технологій вимагає перегляду існуючих правил, а також створення нових нормативних актів, що регулюють їх застосування в бойових діях. З огляду на зміну військових технологій, міжнародне право збройних конфліктів потребує коригування з метою захисту прав людини та зменшення гуманітарних наслідків.

Цей період показує, що розвиток міжнародного права збройних конфліктів відображає мінливий характер міжнародних відносин, що вимагає постійного оновлення, щоб відповідати сучасним небезпекам і загрозам безпеці. Розвиток міжнародного права збройних конфліктів потребує подальшого вдосконалення, оскільки сучасні реалії вимагають сприяння правосуддю та захисту прав людини, а також підтримання міжнародного миру та безпеки.

1.3 Міжнародно-правова регламентація збройних конфліктів міжнародного характеру

Міжнародно-правова регламентація збройних конфліктів міжнародного характеру є великою частиною міжнародного права, з огляду на її значення для забезпечення миру та безпеки у світі, а також для захисту прав людини. Вона містить у собі комплекс норм і принципів, які спрямовані на регулювання поведінки держав і недержавних акторів під час збройних конфліктів, зокрема щодо застосування сили, захисту цивільного населення та збереження культурних цінностей.

До появи сучасного міжнародного гуманітарного права Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років [4] встановили основні принципи нормативних норм, які визначають сучасне регулювання міжнародних збройних конфліктів. Починаючи з Гаазької конвенції 1899 року про мирне розв'язання міжнародних сутичок, можна зазначити що цей документ встановив Постійний арбітражний суд для вирішення міжнародних спорів без застосування сили, закріпивши принцип використання дипломатії як першого кроку у врегулюванні конфліктів. Це стало важливим елементом сучасного підходу до міжнародних збройних конфліктів, оскільки забезпечило мирне вирішення суперечок і сприяло зменшенню кількості збройних сутичок [49].

Гаазька конвенція 1899 року про закони і звичаї сухопутної війни [50] встановила основні принципи і правила, що регулюють поведінку військових під час сухопутних бойових дій. Вона визначила обмеження щодо використання отруйних газів і куль, що розриваються, а також захист поранених і військовополонених. Цей документ заклав основу для подальшого розвитку норм міжнародного гуманітарного права, спрямованих на гуманізацію війни.

У порівнянні до попередньої, Гаазька конвенція 1899 року про застосування принципів Женевської конвенції до морської війни [51] розширила захист, наданий пораненим і хворим на суші, на морські конфлікти. Вона встановила правила щодо надання медичної допомоги пораненим морякам і захисту медичних кораблів. Цей

документ був першим кроком до створення єдиної системи захисту жертв конфліктів, незалежно від їхнього місця перебування.

Гаазька конвенція 1907 року про мирне розв'язання міжнародних сутичок [4] посилила та вдосконалила норми попередньої конвенції, закріпивши принципи мирного вирішення конфліктів та запровадивши механізми для забезпечення їхньої реалізації. Вона також включила положення про медіацію та арбітраж, які стали важливими інструментами для запобігання збройним конфліктам.

У свою чергу, Гаазька конвенція 1907 року про обмеження застосування сили під час стягнення за договірними борговими зобов'язаннями обмежила використання сили для стягнення боргів [52], також сприяла зменшенню числа збройних конфліктів, пов'язаних з економічними суперечками. Вона закріпила принцип пропорційності та гуманного ставлення до осіб, залучених у конфлікт.

Гаазька конвенція 1907 року про закони і звичаї сухопутної війни [4] розширила та вдосконалила норми конвенції 1899 року, включивши більш детальні правила щодо захисту поранених, військовополонених та цивільного населення. Цей документ став основою для розвитку сучасного міжнародного гуманітарного права, встановивши стандарти, які застосовуються до військових операцій на суші.

У протигагу до попередніх конвенцій, які сприяли регулюванню поведінки непосредньо сторін конфліктів, Гаазька конвенція 1907 року про права і обов'язки нейтральних держав і осіб у разі сухопутної війни [53] визначила права і обов'язки нейтральних держав під час збройних конфліктів, заборонивши використання їхньої території для військових операцій. Вона забезпечила захист нейтральних держав від втягування у конфлікти та сприяла підтриманню міжнародного миру і безпеки.

Гаазька конвенція 1907 року про постановку підводних мін, що автоматично вибухають від торкання [54], доповнила регулювання морських конфліктів, розпочате конвенцією 1899 року, та встановила обмеження щодо використання підводних мін, щоб зменшити ризики для цивільних суден і екіпажів. Вона закріпила принцип пропорційності та забезпечення захисту некомбатантів під час морських бойових дій.

У післявоєнний період значний внесок у розвиток міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів внесли Женевські конвенції 1949 року [2] і додаткові протоколи до них 1977 року [6,30]. Женевські конвенції охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із захистом жертв війни, зокрема поранених і хворих, військовополонених та цивільного населення. Перша Женевська конвенція 1949 року про поліпшення становища поранених і хворих у збройних силах на суходолі [55] встановила вимоги щодо надання медичної допомоги пораненим незалежно від їхнього статусу і національності, а також щодо захисту медичного персоналу і установ. Введення цієї конвенції зумовлювалося необхідністю забезпечити гуманітарний підхід до надання допомоги пораненим у війні. Друга Женевська конвенція 1949 року про поліпшення становища поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельні аварії, у збройних силах на морі [56] розширила вимоги першої конвенції на морські конфлікти, запровадивши аналогічні правила щодо надання допомоги пораненим морякам і захисту медичних кораблів. Це рішення відображало прагнення забезпечити рівні стандарти гуманітарного захисту як на суші, так і на морі. Третя Женевська конвенція 1949 року про поводження з військовополоненими [57] визначила стандарти утримання, лікування і репатріації військовополонених, включаючи вимоги щодо забезпечення гідних умов утримання, доступу до медичної допомоги і захисту від насильства. Введення цієї конвенції мало на меті забезпечити гуманітарний підхід до поводження з військовополоненими і уникнути жорстокого поводження з ними. Четверта Женевська конвенція 1949 року про захист цивільного населення під час війни [58] встановила норми щодо захисту цивільного населення на окупованих територіях, включаючи вимоги щодо забезпечення гідних умов життя, захисту від насильства і депортації, а також забезпечення доступу до гуманітарної допомоги. Введення цієї конвенції зумовлювалося прагненням захистити права цивільних осіб, які опинилися в зоні збройних конфліктів, і забезпечити їм належну гуманітарну допомогу.

Особливу увагу варто звернути на додаткові протоколи до Женевських конвенцій 1977 року [6, 30], які вдосконалили норми міжнародного гуманітарного

права з урахуванням змін у характері збройних конфліктів та розвитку нових видів зброї. Перший додатковий протокол до Женевських конвенцій 1977 року [30] стосується міжнародних збройних конфліктів і містить положення щодо захисту цивільного населення від наслідків воєнних дій, обмеження засобів і методів ведення війни, а також правила щодо поводження з окупаційними силами. Це включає заборону на використання зброї, яка спричиняє надмірні страждання або має невибіркову дію, а також обов'язок захищати цивільні об'єкти та інфраструктуру. Другий додатковий протокол до Женевських конвенцій 1977 року [6] стосується неміжнародних збройних конфліктів і визначає правила, які спрямовані на захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у бойових діях, а також на обмеження застосування сили у внутрішніх конфліктах. Введення цього протоколу зумовлювалося необхідністю забезпечити гуманітарний захист у конфліктах, які мають внутрішній характер, але спричиняють значні страждання та втрати серед цивільного населення.

Важливою складовою міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів є норми, спрямовані на захист культурних цінностей. Гаазька конвенція 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту [59] встановила правила щодо охорони культурних об'єктів і заборони їх використання у військових цілях. Додатковий протокол до цієї конвенції 1999 року [60] посилив зобов'язання держав щодо захисту культурної спадщини та ввів нові механізми для забезпечення дотримання цих зобов'язань.

Регламентація збройних конфліктів також включає норми щодо заборони та обмеження використання певних видів зброї. Женевський протокол 1925 року [61] заборонив використання хімічної і біологічної зброї, тоді як Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та її знищення 1993 року [62] встановила механізми контролю за виконанням цієї заборони. Конвенція про заборону протипіхотних мін 1997 року [63] зобов'язала держави припинити виробництво і використання протипіхотних мін та знищити їхні запаси. Конвенція про заборону касетних боеприпасів 2008 року [64] ввела заборону на

використання, виробництво та зберігання касетних боєприпасів, які завдають значної шкоди цивільному населенню.

Розглядаючи аспект міжнародно-правової регламентації збройних конфліктів, не можна оминати увагою важливу роль міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй. Ця організація з моменту свого створення у 1945 році відіграла центральну роль у встановленні та підтриманні міжнародного миру і безпеки. Перш за все, слід звернути увагу на Статут Організації Об'єднаних Націй [1], який містить положення щодо недопущення застосування сили або загрози силою у міжнародних відносинах, за винятком випадків самооборони або за рішенням Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Заборона на застосування сили означає, що жодна держава не має права вдаватися до збройного насильства для вирішення своїх міжнародних спорів. Це запобігає агресії, зменшуючи ймовірність виникнення збройних конфліктів. Виняток для самооборони (стаття 51) дозволяє державам застосовувати силу тільки у випадку збройного нападу. Це чітко визначає умови, за яких самооборона є законною, і запобігає зловживанням цим принципом. Рада Безпеки має виключне право приймати рішення про застосування сили для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки (глава VII Статуту). Це означає, що будь-яка інтервенція або застосування сили в міжнародних конфліктах має бути схвалене Радою Безпеки, що забезпечує колективну відповідальність і міжнародний контроль. Статут ООН також передбачає механізми для мирного вирішення міжнародних спорів через переговори, медіацію, арбітраж та інші засоби (стаття 33). Це стимулює держави шукати мирні шляхи вирішення конфліктів, замість вдаватися до збройної сили. Положення Статуту стали основою для розвитку міжнародного гуманітарного права, яке регулює поведінку сторін у збройних конфліктах і захищає цивільне населення, поранених, військовополонених тощо. Це включає Женевські конвенції [2] та додаткові протоколи [6,30], які встановлюють чіткі правила ведення війни і захисту осіб, які не беруть участі у бойових діях. Це положення стало основою для подальшої розробки міжнародно-правових норм, спрямованих на регулювання збройних конфліктів.

Одним з найбільш значущих нововведень у діяльності Організації Об'єднаних Націй стало прийняття у 1948 році Загальної декларації прав людини [65], яка заклала основи для захисту прав людини у всьому світі. Крім того, у 1966 році були прийняті два Міжнародні пакти про права людини: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [66] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [67]. Ці документи встановили зобов'язання держав щодо захисту прав людини, що в свою чергу вплинуло на розвиток міжнародно-правових норм, зокрема через закріплення в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права таких положень, як право на життя (стаття 6), заборону тортур (стаття 7) та право на свободу і особисту недоторканність (стаття 9), а в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права — права на працю, освіту та належний рівень життя (статті 6, 13, 11). Держави, які ратифікували ці пакти, взяли на себе юридичні зобов'язання дотримуватися, захищати та забезпечувати реалізацію цих прав шляхом імплементації відповідних норм у національне законодавство, створення механізмів моніторингу та співпраці з міжнародними органами, такими як Комітет ООН з прав людини. Ці зобов'язання вплинули на розвиток міжнародно-правових норм, зокрема через посилення вимог до захисту цивільного населення та гуманного поводження з комбатантами під час збройних конфліктів, що знайшло відображення у подальшому вдосконаленні міжнародного гуманітарного права. Обидва пакти встановлюють основні права і свободи, які повинні бути дотримані навіть у періоди збройних конфліктів. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [66] гарантує права на життя, свободу і безпеку особи, свободу від катувань, а також справедливий судовий процес. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [67] забезпечує права на освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення і гідний рівень життя. Ці права створюють правові рамки, які допомагають захистити цивільне населення і зменшити гуманітарні наслідки збройних конфліктів.

Пакти зобов'язують держави дотримуватися прав людини і вживати заходів для їх захисту навіть під час збройних конфліктів. Це означає, що держави мають

забезпечити захист цивільного населення, поранених і хворих, військовополонених, а також забезпечити доступ до гуманітарної допомоги. Пакти також закликають держави до мирного вирішення конфліктів і недопущення ескалації насильства. Положення обох пактів сприяли розвитку міжнародного гуманітарного права, яке регулює поведінку сторін у збройних конфліктах. Женевські конвенції [2] та їх додаткові протоколи [6,30] базуються на принципах захисту прав людини, встановлених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права [66] і Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права [67]. Ці правові норми встановлюють чіткі правила щодо поводження з комбатантами і цивільним населенням, обмежуючи застосування сили і забороняючи певні методи ведення війни.

В сучасному розумінні, діяльність Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй є основою для контролю над сучасною динамікою війни, оскільки, відповідно до Статуту ООН [1], зокрема статей 24, 39–42 Розділу VII, Рада Безпеки наділена первинною відповідальністю за підтримання міжнародного миру та безпеки. Стаття 24 визначає, що держави-члени покладають на Раду Безпеки обов'язок діяти від їхнього імені для забезпечення швидких і ефективних заходів у відповідь на загрози миру. Статті 39–42 надають Раді Безпеки повноваження визначати існування загрози миру, порушення миру або акту агресії, а також вживати заходів, включаючи санкції, миротворчі операції або навіть застосування сили, для відновлення міжнародної стабільності. Ці положення дозволяють Раді Безпеки впливати на перебіг збройних конфліктів, регулювати їхню динаміку та запобігати ескалації, що робить її центральним органом у системі міжнародного права. Відповідно до свого мандату, Рада Безпеки зберігає повноваження приймати рішення як про введення санкцій, так і про проведення військових операцій з метою підтримання міжнародного миру і безпеки. Важливі резолюції Ради Безпеки включають заборону експорту зброї до країн, що перебувають у стані війни, а також обов'язкові обмеження на постачання військової техніки.

Доповнюючи превентивну та регуляторну роль Ради Безпеки, значний внесок у міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів було зроблено у 1998 році зі створенням Міжнародного кримінального суду [28]. Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Суд має юрисдикцію розглядати справи, пов'язані з геноцидом, а також злочинами проти людяності, воєнними злочинами та злочинами агресії. Створення цього суду стало важливим кроком у забезпеченні відповідальності за серйозні міжнародні злочини і сприяло зміцненню міжнародно-правового регулювання збройних конфліктів.

У розрізі останніх років слід звернути увагу на такі нововведення, як Пакт майбутнього, прийнятий у 2024 році [68], який включає Всесвітній цифровий договір та Декларацію для майбутніх поколінь. Одним з ключових аспектів Пакту майбутнього є реформа Ради Безпеки ООН. Ця реформа спрямована на покращення ефективності та репрезентативності Ради Безпеки, що є важливим кроком для забезпечення більш справедливого та ефективного управління міжнародними збройними конфліктами. Зокрема, реформа передбачає розширення складу Ради Безпеки, включення нових постійних членів та обмеження права вето, що дозволить більш оперативно реагувати на загрози міжнародному миру та безпеці. Зокрема, він передбачає реформу Ради Безпеки, щоб покращити її ефективність та репрезентативність. Крім того, пакт включає зобов'язання щодо ядерного роззброєння з метою повної ліквідації ядерної зброї. Це положення є важливим для правової регламентації міжнародних збройних конфліктів, оскільки воно сприяє зменшенню ризику ядерної війни та забезпеченню глобальної безпеки. Зобов'язання щодо ядерного роззброєння передбачають багатосторонні переговори та укладення нових міжнародних договорів, спрямованих на скорочення ядерних арсеналів та запобігання їх розповсюдженню. Пакт майбутнього також включає угоду про зміцнення міжнародних засад, що регулюють космічний простір, зокрема запобігання перегонам озброєнь у космічному просторі. Це положення є важливим для правової регламентації міжнародних збройних конфліктів, оскільки воно сприяє запобіганню мілітаризації космосу та забезпеченню його використання в мирних

цілях. Угода передбачає розробку нових міжнародних норм та механізмів контролю за дотриманням цих норм.

Значним досягненням в сфері контролю за новими технологіями стало прийняття положень, спрямованих на уникнення зловживання новими технологіями та використання їх як зброї, зокрема летальної автономної зброї. Ці нововведення демонструють, що Організація Об'єднаних Націй активно працює над покращенням своїх механізмів управління та регулювання міжнародних конфліктів, адаптуючись до сучасних викликів та реалій.

РОЗДІЛ 2.

2.1 Правова основа ведення військових дій в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру

Ведення військових дій в умовах збройного конфлікту набуло доволі комплексного характеру за період еволюції міжнародного права. Правові основи цієї сфери базуються на міжнародному гуманітарному праві, що у більш формальному розумінні складає собою кількісні міжнародні угоди, за допомогою яких воно регулює методи та засоби ведення війни, забезпечує захист прав людини та встановлює відповідальність за військові злочини.

Як зазначив у своїй книзі Войціховський А.В “Міжнародне право” (2020 р.): “Під міжнародним гуманітарним правом слід розуміти систему юридичних норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, визначають взаємні права та обов’язки суб’єктів міжнародного права щодо заборони або обмеження застосування певних засобів і методів ведення збройної боротьби та забезпечують захист жертв збройного конфлікту.”[69]

Правові засади здійснення військових дій у контексті міжнародних збройних конфліктів ґрунтуються на низці фундаментальних міжнародно-правових актів, серед яких виділяються Гаазькі конвенції 1899 і 1907 років [4], Женевські конвенції 1949 року [2] та Додаткові протоколи до них, прийняті у 1977 році [6,30]. Ці нормативні документи закріплюють ключові принципи регулювання поведінки сторін конфлікту, включаючи принцип розрізнення між цивільними особами та комбатантами, вимогу пропорційності застосування сили, обов’язок вжиття запобіжних заходів, заборону надмірних страждань та забезпечення гуманного ставлення.

Варто зазначити, що принципи ведення військових дій утворювалися пошарово. Найпершою в утворенні фундаментальних законів та правил ведення війни згадують Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років [4], які були спричинені понад усе стрімким розвитком військових технологій і зростанням масштабів руйнувань

під час збройних конфліктів. З огляду історичних подій, одним з найвпливовіших чинників, пов'язаних з утворенням конвенції розглядають Франко-Пруську війну 1870-1871 років що за час свого існування продемонструвала використання залізниць і артилерії та дестабілізувала баланс сил у Європі [70]. За рахунок цього, міжнародна співпраця та створення механізмів для мирного вирішення конфліктів стало неминучим. Гаазькі конвенції, незважаючи на їхню роль у формуванні основ правового регулювання збройних конфліктів, виявилися малоефективними через нестачу чітко визначених механізмів примусового дотримання положень. Це виявилось особливо очевидним у ході Першої світової війни (1914–1918), коли масові порушення норм міжнародного гуманітарного права, зокрема застосування забороненої хімічної зброї, такої як іприт, продемонстрували практичну безпорадність цих угод у забезпеченні їх виконання на полі бою [71]. Ці трагічні приклади яскраво засвідчили потребу не лише в розробці більш жорстких правил, але й у створенні ефективних міжнародних інституцій, здатних забезпечити реалізацію відповідальності за порушення. Рушійна сила людського прогресу не зупинялася, і на заміну залізниць та звичайної артилерії почали утворюватися нові типи озброєння такі як танки, літаки, вогнемети та тактики що спричиняли ще більшу руйнацію та жертви. Женевські конвенції 1945 та 1977 років, разом із їхніми додатковими протоколами, створеними внаслідок жахливих уроків Другої світової війни що понесла за собою 85 мільйонів життів, були покликані усунути серйозні недоліки відсутності регулювання подібних негуманностей в міжнародному гуманітарному праві [2, 6, 30]. Їхня мета полягала у детальному забезпеченні захисту жертв збройних конфліктів, а також у запровадженні чіткіших і більш конкретних зобов'язань для сторін конфлікту.

На основі новоутворень у технологіях та створенням нових тактик ведення війни будувалось сьогоденна правова основа ведення військових дій. Посилаючись на книгу “Міжнародне гуманітарне право: загальний курс” Нільса Мельцера (2020 р.), можна виокремити, що принципи міжнародного гуманітарного права складають

собою наступні: Принцип розрізнення, здійснення запобіжних заходів, пропорційності, заборони зайвих страждань та гуманності [72].

Фундаментальним елементом МГП, що забезпечує захист цивільного населення від наслідків бойових дій, є принцип розрізнення. Саме міжнародне гуманітарне право утворилося за рахунок потреб міжнародної спільноти у гарантіях цивілізованого підходу до вирішення спорів, запобіганню збройним конфліктам та притриманню максимального рівня гідності один перед одним. Стаття 48 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 року визначає основоположний принцип розрізнення, який відповідно зобов'язує сторони збройного конфлікту чітко відокремлювати цивільне населення від комбатантів, а цивільні об'єкти — від воєнних [30]. Цей принцип вимагає, щоб військові дії спрямовувалися виключно на воєнні цілі, забезпечуючи захист цивільних осіб та їхнього майна. Ця норма має вирішальне значення для гарантування захисту цивільного населення від наслідків військових дій і для зменшення кількості жертв серед цивільних осіб. Принцип розрізнення закріплено також у нормі 1 Звичайного міжнародного гуманітарного права: вона встановлює обов'язок сторін збройного конфлікту чітко розмежовувати цивільних осіб і комбатантів [73]. Відповідно до цієї норми, військові дії мають бути спрямовані виключно на комбатантів, тоді як цивільне населення має бути захищеним від будь-яких нападів. Це положення є юридично обов'язковим для всіх сторін конфлікту й спрямоване на запобігання прямим атакам на цивільне населення. У контексті розрізнення між військовими та цивільними об'єктами, стаття 52 Додаткового протоколу I акцентує увагу на тому, що цивільні об'єкти не можуть бути об'єктами нападу або репресалій [30]. Цивільними об'єктами вважаються всі ті структури, що не класифікуються як воєнні об'єкти згідно з визначенням, поданим у пункті 2, відповідно в пункті якої зазначено, що напади мають бути суворо обмежені об'єктами, які через свій характер, розміщення, призначення або використання роблять значний внесок у воєнні дії. Таким чином, повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація цих об'єктів за даних обставин повинно забезпечувати очевидну воєнну перевагу. Ця норма націлена на

захист житлових будівель, громадської інфраструктури та інших непов'язаних із військовою діяльністю об'єктів від руйнування в умовах війни. Аналогічна норма відображена в нормі 7 Звичаєвого міжнародного гуманітарного права, яке вимагає розрізнення між цивільними об'єктами та військовими цілями для сторін конфлікту [73]. Напади дозволяється здійснювати виключно на військові цілі, тоді як цивільні об'єкти не повинні ставати мішенями атак. Норма чітко встановлює, що цивільними є всі об'єкти, які не мають ролі у війні, та зобов'язує сторони конфлікту утримуватися від атак на такі структури. Цей принцип передбачає чітке розмежування, проте його дотримання в останні десятиліття зазнало систематичних порушень. Зокрема, у контексті сирійського конфлікту (2015–2020) урядові сили разом зі своїми союзниками, включаючи російську Федерацію, неодноразово здійснювали атаки на цивільну інфраструктуру. Наприклад, авіаційні бомбардування району Східна Гута у 2018 році спричинили загибель понад 1400 цивільних осіб лише за один місяць (за даними ООН, 2018) [74]. В випадку російсько-Українського конфлікту, удар по драматичному театру в Маріуполі 16 березня 2022 року, незважаючи на чітке позначення "ДІТИ" поблизу будівлі, забрав сотні людських життів (Amnesty International, 2023) [75]. Основними проблемами залишаються складність фіксації таких порушень у режимі реального часу та відсутність належного притягнення до відповідальності.

Подібні ситуації яскраво демонструють обмежену ефективність цього принципу в умовах фактичного ведення бойових дій, коли забезпечення чіткого розділення між військовими цілями та цивільним населенням стає надзвичайно складним завданням.

Якщо принцип розрізнення встановлює загальну вимогу ідентифікації військових цілей для захисту цивільних, то принцип запобіжних заходів конкретизує обов'язки сторін щодо активного уникнення шкоди цивільним шляхом ретельного планування операцій. На відміну від розрізнення, яке фокусується на статичному розмежуванні цілей, запобіжні заходи передбачають динамічний процес оцінки ризиків, що робить їх практичним доповненням. Значення саме цього принципу

полягає в забезпеченні захисту цивільного населення та цивільних об'єктів від наслідків збройних конфліктів. Стаття 57 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 року зазначає, що під час військових операцій слід постійно дбати про захист цивільного населення, цивільних осіб і об'єктів [30]. Зокрема, стаття 57, пункт 2 підпункт (а) зобов'язує вживати запобіжних заходів при плануванні або прийнятті рішень щодо атак.. Крім того, стаття 57 пункт (2) підпункт (b) свідчить, що напад анулюється або призупиняється, якщо стає зрозуміло, що об'єкт не є військовим, потребує особливого захисту, або якщо напад ймовірно призведе до випадкових втрат серед цивільного населення, поранення цивільних осіб або завдання шкоди цивільним об'єктам у масштабах, що будуть надмірними стосовно конкретної та прямої військової переваги, яку передбачається отримати [30]. Це положення ще раз наголошує на важливості дотримання принципу максимального захисту цивільних осіб під час бойових дій. Принцип запобіжних заходів відображений нормі 15 Звичаєвого міжнародного гуманітарного права: під час проведення військових операцій слід постійно дбати про захист цивільного населення, цивільних осіб і об'єктів [73]. Необхідно вжити всіх практичних заходів для уникнення випадкової загибелі цивільного населення, поранень цивільних осіб і пошкоджень цивільних об'єктів або, принаймні, звести такі випадки до мінімуму.

Атаки не повинні спричиняти непропорційної шкоди цивільному населенню порівняно з отриманою військовою вигодою. Однак у Ємені (2015–2023) коаліція на чолі із Саудівською Аравією неодноразово ігнорувала цей принцип. Зокрема, авіаудар по шкільному автобусу в Сааді 9 серпня 2018 року забрав життя 40 дітей (Human Rights Watch, 2018) [76], тоді як військова вигода була мінімальною. У Лівії (2011), під час операції НАТО, проведеної згідно з резолюцією №1973 [77], нерозбірливі бомбардування призвели до сотень жертв серед цивільних, що викликало серйозні сумніви щодо оцінки пропорційності таких дій. Коренем проблеми лишаються суб'єктивність трактування "надмірності" збитків і відсутність належних механізмів контролю та перевірки.

Принцип запобіжних заходів тісно пов'язаний із принципом пропорційності, оскільки обидва спрямовані на мінімізацію шкоди цивільним, але пропорційність фокусується на оцінці співвідношення між військовою вигодою та потенційною шкодою, тоді як запобіжні заходи стосуються процедур уникнення шкоди. Якщо запобіжні заходи передбачають превентивні дії, такі як скасування атаки, то пропорційність встановлює юридичний поріг для оцінки допустимості атаки. У відповідності до нормативної бази, принцип пропорційності є складовою міжнародного гуманітарного права, покликаною регулювати методи ведення війни та використовувати засоби, щоб мінімізувати шкоду серед цивільного населення під час збройних конфліктів. У статті 51 пункті (5) підпункті (b) Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 року міститься положення, що забороняє напади, які, ймовірно, призведуть до побічних втрат життя серед цивільного населення, поранень цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів, чи усіх цих факторів разом узятих, якщо такі втрати вважаються надмірними стосовно певної та безпосередньої військової переваги, яку планується отримати внаслідок здійснення цього нападу [30]. Це положення прагне забезпечити рівновагу між військовою необхідністю та гуманітарними вимогами, спрямовуючи воєнні операції на уникнення або мінімізацію побічних втрат і ушкоджень. Крім того, стаття 57, пункт 2, підпункт а.3 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій вимагає від сторін конфлікту утримуватися від прийняття рішень про проведення будь-якого нападу, якщо можна передбачити, що він спричинить випадкові втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб або пошкодження цивільних об'єктів. Такі втрати або шкода не повинні бути надмірними щодо конкретної та прямої військової переваги, яку планується досягти [30]. Під час планування військових операцій командири мусять враховувати потенційні наслідки для цивільного населення і уникати атак у випадках, коли очікувана шкода перевищує очікувану військову перевагу. Це правило підкреслює необхідність ретельного аналізу можливих наслідків військових дій і покладає обов'язок на командирів та військових планувальників забезпечувати дотримання принципу пропорційності. Цей принцип

знайшов своє відображення і у статті 8 пункті (2) підпункті (b. 4) Римського статуту Міжнародного кримінального суду, яка стверджує, що умисний напад, здійснений із усвідомленням потенційної випадкової загибелі чи поранення цивільного населення, завдання шкоди цивільним об'єктам або значної, довготривалої та тяжкої шкоди навколишньому природному середовищу, є явно непропорційним з огляду на конкретну та безпосередньо очікувану загальну військову перевагу [30]. Це положення встановлює відповідальність за порушення принципу пропорційності та забезпечує покарання за непропорційні напади. Загалом, принцип пропорційності має на меті збалансувати військові потреби із гуманітарними вимогами, гарантуючи максимальний захист цивільного населення та об'єктів від надмірної шкоди чи необґрунтованих втрат.

Сторони збройних конфліктів зобов'язані вживати заходів для мінімізації шкоди мирному населенню, що є ключовою вимогою міжнародного гуманітарного права. Однак під час бойових дій у Нагірному Карабасі у 2020 році обидві сторони, Азербайджан і Вірменія, здійснювали обстріли житлових районів без попереднього попередження. Зокрема, атака на Степанакерт у жовтні 2020 року призвела до численних жертв серед цивільного населення (Amnesty International, 2020) [78]. Подібна недбалість щодо захисту цивільних проявлялася і в інших конфліктах. Зокрема, російські авіаудари, завдані по сирійській провінції Ідліб у 2019 році, також демонстрували ігнорування принципу розмежування між військовими цілями та цивільними об'єктами, що свідчить про відсутність ефективних запобіжних заходів [79]. Суттєвим недоліком таких ситуацій залишається слабкість міжнародного контролю за дотриманням норм гуманітарного права.

На відміну від пропорційності, яка оцінює співвідношення шкоди цивільним і військової вигоди, принцип заборони зайвих страждань регулює засоби й методи війни, спрямований на обмеження надмірних страждань як цивільних, так і комбатантів. Якщо пропорційність фокусується на наслідках атаки в цілому, то заборона зайвих страждань акцентує на природі використовуваної зброї та її ефектів. Він є однією з засад міжнародного гуманітарного права, спрямованою на

регулювання засобів і методів ведення збройних конфліктів, що можуть спричиняти надмірні страждання або не забезпечують суттєвої військової переваги. Стаття 23 (е) Гаазької конвенції 1907 року що регулює закони та звичаї війни на суходолі, накладає заборони, які виходять за рамки спеціальних конвенцій [4]. Ця стаття зокрема визначає такі заборонені дії: а) використання отрути або отруєної зброї; b) віроломне вбивство або поранення осіб, які належать до нації чи збройних сил супротивника; c) вбивство або поранення супротивника, який склав зброю або більше не має засобів захисту й беззастережно здався; d) проголошення, що милосердя не буде; e) застосування зброї, снарядів або речовин, які можуть завдати зайвих страждань; f) неналежне використання флагу перемир'я, національного прапора або військових емблем і уніформ ворога, а також відміток, встановлених Женевською конвенцією; g) знищення або захоплення власності ворога, якщо таке не є крайньо необхідним з військової точки зору; h) оголошення прав і позовів громадян протилежної сторони недійсними або неприйнятними для розгляду у суді. Крім того, конфліктуючій стороні заборонено змушувати громадян супротивника брати участь у військових діях проти їхньої держави, навіть якщо вони раніше перебували на службі такої сторони до початку війни. Це положення відображає устремління міжнародного співтовариства до обмеження застосування засобів, здатних завдати невибіркової або непропорційної шкоди. Подібні положення можна знайти в статті 35(2) Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій [30]. Цей документ забороняє використання зброї, боєприпасів, речовин і методів ведення бойових дій, що можуть спричиняти надмірні руйнування або страждання. Метою цього положення є забезпечення мінімізації жертв і страждань як серед цивільного населення, так і серед комбатантів під час військових операцій. Додаткове підтвердження цього принципу можна знайти в статті 8(2)(b)(xx) Римського статуту Міжнародного кримінального суду [28]. У ній зазначено, що для цілей цього Статуту воєнні злочини визначають використання зброї, боєприпасів і матеріалів, а також методів ведення війни такого характеру, які призводять до надмірних ушкоджень чи непотрібних страждань, або є за своєю природою невибірковими, порушуючи норми

міжнародного права, що регулюють збройні конфлікти. Це положення наголошує на юридичній відповідальності за порушення принципу заборони зайвих страждань та закладає основи для притягнення винних до відповідальності. Основна мета цього принципу полягає в забезпеченні гуманного підходу до ведення військових дій і зменшенні ступеня шкоди як для комбатантів, так і для цивільного населення.

Цей принцип також не позбавлений проблематики. У період з 2015 по 2017 рік урядові сили в Сирії застосовували бочкові бомби в Алеппо, що спричинило значні людські втрати та тяжкі травми, які суперечать цьому фундаментальному принципу (ООН, 2017) [80]. Подібна ситуація мала місце в М'янмі у 2017 році, де збройні сили країни використовували запалювальну зброю проти мусульманської меншини рохінджа, наслідком чого стали тисячі жертв (Human Rights Watch, 2017) [81]. Основна проблема полягає в недостатньо ефективному правозастосуванні щодо країн-виробників та постачальників такої зброї, що ускладнює дотримання відповідних міжнародних норм.

Принцип гуманності, у свою чергу, відрізняючийся від принципу заборони зайвих страждань тим, що покликаний захищати тих, хто не бере участі у бойових діях. Це стосується поранених, хворих, військовополонених і цивільних осіб. Принцип вимагає гуманного ставлення до всіх, хто опинився під владою ворога, забороняючи катування, жорстоке поводження та інші форми нелюдського або принизливого ставлення. Спільна стаття 3 всіх чотирьох Женевських конвенцій 1949 року визначає стандарти гуманного поводження з особами, які не беруть активної участі у бойових діях [55, 56, 57, 58]. У підпункті 1 статті 3 зазначених конвенцій сказано, що з тими, хто не бере участі у воєнних діях, включаючи членів збройних сил, які склали зброю або тимчасово припинили участь внаслідок хвороби, поранення, арешту чи інших обставин, слід поводитися гуманно. Це повинно здійснюватися без будь-якої дискримінації за національною, етнічною, релігійною ознакою, статтю, походженням чи соціальним статусом та іншими подібними критеріями. Особливу увагу приділяють членам збройних сил, які склали зброю, або тим, хто опинився поза бойовими діями через поранення, хворобу чи затримання.

Стаття 13 Третьої Женевської конвенції підкреслює важливість безпеки військовополонених, вказуючи, що будь-які незаконні дії або бездіяльність з боку держави, яка їх утримує, що можуть призвести до смерті або серйозно загрожувати здоров'ю військовополонених, строго заборонені та вважаються серйозним порушенням положень цієї Конвенції [57]. Цивільні особи в окупованих територіях також мають право на розширений захист, як передбачено статтею 27 Четвертої Женевської конвенції [58]. Згідно з цими положеннями, такі особи повинні завжди користуватися особистою повагою, а також збереженням своєї честі, правом на сімейне життя, і належним ставленням до їх релігійних переконань та обрядів, звичаїв та традицій. Їм слід надавати гуманне ставлення і захист від усіх форм насильства і залякування, а також уникати образ і цікавості з боку натовпу. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року уточнює та підсилює ці положення. Наприклад, у статті 75 зазначено, що з особами, які перебувають під контролем сторони, що бере участь у конфлікті, і не мають спеціального захисту згідно з Конвенціями або цим Протоколом, за будь-яких обставин поводяться гуманно [30]. Вони, як мінімум, користуються захистом, визначеним у цій статті, без будь-якої дискримінації. Протокол категорично забороняє вбивства, катування, тілесні покарання і всі форми нелюдського поводження. Принцип гуманності закріплений не тільки в звичаєвих нормах міжнародного гуманітарного права. Зокрема, положення 87, яке говорить: цивільні особи та ті, хто позбавлений боєздатності (*hors de combat*), повинні отримувати гуманне поводження, підкреслює обов'язок сторін конфлікту дотримуватися людської гідності та забезпечувати гуманне ставлення до всіх, хто не бере участі у бойових діях [72].

Неможливо не зазначити ігнорування і цього принципу у сучасних реаліях. У контексті збройного конфлікту в регіоні Тиграї (Ефіопія, 2020–2022) урядові сили систематично блокували доступ до гуманітарної допомоги, що спричинило голод серед близько 5 мільйонів осіб (UNICEF, 2022) [82]. Аналогічно, під час війни в Україні російська сторона перешкоджала евакуації цивільного населення з Маріуполя у 2022 році, обмежуючи доступ до базових життєвих ресурсів [83].

Основною проблемою таких ситуацій є залежність гуманітарних операцій від добровільної співпраці сторін конфлікту за відсутності ефективних механізмів примусового впливу.

Усі ці принципи об'єднують зусилля міжнародної спільноти для забезпечення гуманного підходу до ведення війни та захисту прав людини під час збройних конфліктів міжнародного масштабу. Вони є ключовим елементом правової основи військових дій, наголошуючи на важливості дотримання встановлених норм задля збереження людських життів, утвердження гуманності і підтримання міжнародного правопорядку навіть за умов війни. Ці засади допомагають збалансувати військові інтереси з гуманітарними вимогами, забезпечуючи виконання високих стандартів під час здійснення військових операцій. Однак, незважаючи на усі удосконалення, ефективність цих документів у реальних умовах залишається обмеженою. Як показує сирійський конфлікт, що триває з 2011 року, сторони збройного протистояння регулярно ігнорують фундаментальні принципи міжнародного гуманітарного права, такі як розрізнення між цивільними та військовими об'єктами і дотримання пропорційності у веденні бойових дій [84]. Така зневага виливалася в систематичні невибіркові атаки на цивільну інфраструктуру, включаючи житлові будинки, школи та лікарні, результатом чого стала загибель величезної кількості мирного населення. За оцінками Організації Об'єднаних Націй, станом на 2023 рік кількість загиблих серед цивільних перевищила 300 тисяч осіб [84]. Ця трагічна статистика не лише підкреслює масштаби людських страждань, але й указує на серйозні прогалини в існуючих механізмах контролю за виконанням положень Женевських конвенцій та протоколів і недостатню ефективність заходів примусу для забезпечення їх дотримання. Аналогічним чином, конкретним прикладом є конфлікт у Лівії (2011 рік), де коаліція НАТО діяла на основі резолюції Ради Безпеки ООН №1973 [77]. Хоча операція мала на меті захист цивільних, її результатом стали значні жертви серед мирного населення через невибіркові бомбардування, що ставить під сумнів дотримання принципу пропорційності. Дослідження Жана-Марі Геннекена у книзі "Звичаєве міжнародне гуманітарне право" зазначає, що сучасні

конфлікти ускладнюють застосування традиційних норм через асиметричність сторін і використання недержавних акторів [73].

Для підвищення ефективності правового регулювання необхідно створити міжнародний орган із моніторингу дотримання МГП у реальному часі, оснащений повноваженнями накладати санкції на порушників. Це могло б включати автоматичні економічні обмеження чи заморожування активів держав або недержавних груп, які систематично порушують норми.

2.2 Правовий статус та захист осіб в умовах збройного конфлікту міжнародного характеру

Відповідно до теми, правовий статус та захист осіб в умовах збройного конфлікту аналогічним чином визначається міжнародним гуманітарним правом. У таких міжнародно визнаних документах, як Женевські конвенції [2], Статут ООН [1] та Римський статут [30] можна побачити атрибути цих термінів.

В контексті правового статусу та захисту розглядається декілька видів осіб, серед яких є: Комбатанти, Некомбатанти, Військовополонені та Цивільні.

Комбатантами, згідно з нормами міжнародного гуманітарного права, вважаються особи, які мають законне право брати участь у збройних конфліктах. Відповідно до статті 4 Третьої Женевської конвенції 1949 року, до даної категорії включаються члени збройних сил сторони конфлікту, а також особи, які беруть участь в ополченні та добровольчих утвореннях, за умови дотримання ними певних критеріїв [57]. Ці критерії включають: перше, наявність особи, яка здійснює керівництво і несе відповідальність за своїх підлеглих; друге, наявність постійного розпізнавального знака, який добре видимий на відстані; третє, відкриття зброї під час її носіння; четверте, проведення операцій у відповідності з міжнародними законами та звичаями війни. У разі потрапляння до рук противника комбатанти набувають статусу військовополонених і знаходяться під захистом положень Третьої Женевської конвенції [57].

Військовополоненими вважаються комбатанти, які потрапляють під контроль протилежної сторони під час збройного конфлікту. Відповідно до положень Третьої Женевської конвенції 1949 року, а саме у статті 4: “Військовополоненими, у розумінні цієї Конвенції, є особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій: 1. Особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил. 2. Членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, ... 3. Членів особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує. 4. Осіб, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, ... , за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи за зразком, наведеним у додатку. 5. Членів екіпажів суден торговельного флоту, ... , а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права. 6. Жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни.” [57]. Питання захисту прав військовополонених так само регламентується Третьою Женевською конвенцією, яка детально визначає їхній правовий статус і встановлює відповідні норми захисту. Відповідно до положень статті 13 Конвенції, військовополонені повинні отримувати гуманне поводження за будь-яких обставин [57]. Державі, що утримує військовополонених, забороняються будь-які незаконні дії або недбалості, які можуть призвести до смерті полоненого або створити серйозну загрозу його здоров'ю. Такі дії вважаються грубим порушенням Конвенції. Крім того, стаття 14 підкреслює обов'язок гарантування військовополоненим права на повагу до їхньої особистості й честі [57]. У свою чергу, стаття 16 акцентує увагу на тому, що держава, яка утримує військовополонених, повинна забезпечувати рівне ставлення до всіх полонених, не

допускаючи дискримінації за ознаками раси, національності, релігії або віросповідання, політичних поглядів чи іншими подібними підставами [57]. Винятки можуть бути передбачені лише для привілейованого режиму, обґрунтованого станом здоров'я, віком чи професійною кваліфікацією військовополонених.

Військовополонені також мають право на гідні умови утримання, що передбачають забезпечення медичної допомоги, житла, харчування та можливості підтримувати контакти із зовнішнім світом. Стаття 26 Третьої Женевської конвенції встановлює норми харчування для військовополонених, наголошуючи на необхідності забезпечення адекватності основного добового раціону [57]. Раціон повинен відповідати вимогам щодо кількості, якості та різноманітності, що є необхідними для підтримки належного стану здоров'я військовополонених і запобігання втраті ваги або розвитку захворювань, спричинених недостатнім харчуванням. Водночас стаття 30 визначає, що кожен табір зобов'язаний забезпечити наявність відповідного медичного закладу, де військовополонені матимуть доступ до належної медичної допомоги, а також можливість дотримання рекомендованого харчового режиму [57]. У разі потреби повинні бути організовані окремі ізолятори для хворих на інфекційні захворювання та осіб з психічними розладами. Крім того, стаття 71 встановлює норми щодо кореспонденції військовополонених, дозволяючи їм як надсилати, так і отримувати листи та поштові картки [57]. Навіть якщо країна, яка утримує полонених, вважає за доцільне обмежити кількість листів і поштових карток, які може відправити кожен військовополонений, таке обмеження не повинно бути меншим за дві листи та чотири поштові картки на місяць. Це правило діє на додаток до карток з повідомленнями про затримання, які передбачені статтею 70, і які, за можливості, мають відповідати зразку, наведеному у додатку до цієї Конвенції. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 1998 року визначає тяжкі порушення прав військовополонених як воєнні злочини що своєрідно інтерпретується як упереджувальний захист [28]. У статті 8 Римського статуту надається визначення воєнних злочинів, яке охоплює найбільш серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права. Зокрема, пункт 8, підпункт 2(а) стверджує,

що в контексті даного Статуту "воєнні злочини" включають грубі порушення положень Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року [28]. Це стосується будь-яких діянь, які вчинені проти осіб або майна, що захищені умовами відповідної Женевської конвенції. Ця частина забезпечує особливий захист військовополоненим від жорстокого поводження, яке становить суттєве порушення норм міжнародного гуманітарного права. Додатково, пункт 8 підпункт 2 (b) (xxi) уточнює інші серйозні порушення законів і звичаїв: "посягання на людську гідність, зокрема образливе і принизливе поводження." [28]. До таких порушень належить, зокрема, підпункт 2 (b) (vi): "умисне позбавлення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, права на справедливий і звичайний суд." [28]. Це положення спрямоване на гарантування їхнього права на належний судовий процес і захист від неправомірного переслідування. Відповідно, статус військовополонених гарантує широкий спектр прав і гарантій, покликаних забезпечити гуманну поведінку та правовий захист у період їхнього перебування у полоні в умовах збройного конфлікту.

Некомбатанти у свою чергу це люди, які не беруть прямої участі в бойових діях, однак можуть належати до збройних сил або допоміжних підрозділів. У статті 43 підпункт (2) Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 року зазначено: "Особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу, про який йдеться у статті 33 Третьої конвенції (995_153), є комбатантами..." [30], тобто, посилаючись на статтю 33 Третьої Женевської Конвенції, зазначається, що затримані медичні та духовні працівники, які надають допомогу військовополоненим, не вважаються військовополоненими [57]. Незважаючи на це, їм гарантується принаймні ті ж права та захист, які передбачені цією Конвенцією. Крім того, їм забезпечуються всі можливості для надання необхідної медичної та духовної підтримки військовополоненим. У межах аналізу систем захисту для цих осіб важливо акцентувати увагу на принципі розмежування та відповідності статті 15 Першого додаткового протоколу до Женевських конвенцій [30]. Цей нормативний акт вказує

на те, що цивільний медичний персонал має бути об'єктом поваги та охорони. Додатково, у статті 16 того ж протоколу підкреслюється, що жодна особа не повинна бути покарана за виконання медичних функцій, сумісних з медичною етикою, незалежно від інтересів, на користь яких здійснюються ці функції [30]. Особи, які виконують медичні завдання, не можуть бути примушені до дій чи робіт, що суперечать медичній етиці або медичним нормам, що відповідають інтересам поранених і хворих, а також до невиконання вимог Конвенцій або цього Протоколу чи інших нормативних документів та положень. Медичні працівники охороняються також положеннями Першої та Другої Женевських конвенцій 1949 року, які зобов'язують сторони конфлікту забезпечувати надання медичної допомоги пораненим і хворим без дискримінації за ознаками раси, релігії чи політичних переконань [55, 56]. Наприклад, у статті 12 Першої Женевської конвенції ясно визначено, що військовополонені знаходяться під юрисдикцією ворожої держави, а не окремих осіб чи військових формувань, які їх захопили [55]. Незалежно від того, яка відповідальність може бути на окремих осіб, саме держава, що утримує їх у полоні, несе відповідальність за поводження з військовополоненими.

Цивільними особами, за допомогою статті 50 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій можна визначити: “є будь-яка особа, що не належить до жодної з категорій осіб, зазначених у статті 4 А, 1, 2, 3 та 6 Третьої конвенції (995_153) та у статті 43 цього Протоколу. У разі сумніву щодо того, чи є яка-небудь особа цивільною особою, вона вважається цивільною особою.” [30]. Таким чином, усі, хто не є комбатантами чи некомбатантами, вважаються цивільними. Цивільні особи мають право на всебічний захист у період збройних конфліктів. Четверта Женевська конвенція 1949 року закладає основи для забезпечення гарантій безпеки цивільного населення [58]. Зокрема, стаття 27 цього міжнародного документа зазначає, що особи, котрі перебувають під захистом, мають невід'ємні права на повагу до своєї особистості та гідності, недоторканість сімейних стосунків, а також вільне дотримання своїх релігійних переконань, обрядів, звичаїв і традицій [58]. Відношення до них має бути завжди гуманним, а вони самі повинні бути захищені

від усіх форм насильства, залякування, зневажливих висловлювань та недоречної уваги натовпу. Також документ наголошує на забороні депортацій, примусових переміщень чи колективних покарань. Ці положення спрямовані на забезпечення гуманності та захисту вразливих категорій під час конфліктів. Крім цього, стаття 28 Четвертої Женевської конвенції підтверджує, що наявність особи, яка підлягає захисту, в певних місцях або районах не може бути використана як засіб для захисту цих територій від військових дій [58]. Ця норма зобов'язує всі сторони конфлікту утримуватися від залучення цивільного населення в зону бойових дій і докладати зусиль для їх захисту від небезпеки. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 1977 року ще більше зміцнює запроваджені механізми гуманітарного захисту. Стаття 51 цього документа прямо забороняє атаки на цивільних осіб, забезпечуючи їх імовірний імунітет від воєнних дій, що можуть спричинити значні втрати серед населення [30]. Вона також встановлює правила протидії невибірковим атакам, здатним завдати надмірної шкоди мирному населенню. До того ж стаття 57 регламентує обов'язок сторін конфлікту приймати всі можливі запобіжні заходи під час воєнних операцій, щоб уникнути чи мінімізувати завдання шкоди цивільним особам і об'єктам [30]. У випадках окупації, стаття 49 Четвертої Женевської конвенції встановлює чітку заборону на примусове переміщення або депортацію як окремих осіб, так і груп, які перебувають під захистом, з території, що окупована [58]. Це включає переміщення до окупаційної держави або будь-якої іншої держави, незалежно від того, чи є вона окупованою. Цей обов'язковий принцип діє незалежно від мотивів, що можуть бути представлені як підстави для таких дій. Ця норма спрямована на захист людських прав і запобігання серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права. Окрім того, цивільне населення користується додатковими правами, гарантованими іншими міжнародними договорами. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ухвалений у 1966 році, забезпечує захист основних прав людини [66]. У статті 6 йдеться, що право на життя є невід'ємним для кожної особи, і це право охороняється законом. Жодна людина не може бути свавільно позбавлена життя [66]. Він також гарантує права на

свободу та недоторканність особи, справедливий судовий розгляд, а також захист від катувань та жорстокого поводження. В статті 9 зазначено, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність, ніхто не може бути свавільно арештований чи утримуваний під вартою [66]. Позбавлення волі може відбуватися лише на законних підставах та згідно з процедурою, встановленою законом.”

Незважаючи на чітко окреслені норми, практична реалізація цих положень у сучасних конфліктах за останнє десятиліття виявила суттєві недоліки, які ставлять під сумнів ефективність правового захисту та потребують переосмислення підходів до їхнього забезпечення.

Регулювання статусу комбатантів і військовополонених, передбачене статтею 4 Третьої Женевської конвенції, стикається з викликами в умовах асиметричних конфліктів [57]. У війні в Афганістані (до 2021 року) Сполучені Штати класифікували полонених членів "Талібану" як "незаконних комбатантів", відмовляючи їм у правах військовополонених, що призвело до тривалих суперечок щодо умов утримання в Гуантанамо [85]. Аналогічно, у сирійському конфлікті (2015–2020) бойовики "Ісламської держави" не підпадали під чітке визначення комбатантів через відсутність належної організаційної структури, що ускладнювало їхній правовий захист і сприяло порушенням, таким як позасудові страти [85]. Марко Сассолі у своїй праці *International Humanitarian Law: Contemporary Challenges* (2021) зазначає, що розмитість статусу недержавних акторів у сучасних війнах послаблює гарантії Женевських конвенцій, залишаючи значну частину осіб у правовому вакуумі [86].

Щодо цивільних осіб, Четверта Женевська конвенція [58] та стаття 50 Додаткового протоколу I [30] гарантують їхній захист від насильства, однак реальність демонструє систематичне нехтування цими нормами. У конфлікті в Україні повномасштабне вторгнення 2022 року виявило численні порушення: обстріл залізничного вокзалу в Краматорську 8 квітня 2022 року забрав життя 63 цивільних осіб [87], а атака на пологовий будинок у Маріуполі 9 березня того ж року стала символом ігнорування гуманітарних принципів [73]. У Ємені авіаудари

коаліції під проводом Саудівської Аравії, зокрема по ринку в Мастабі (15 березня 2016), спричинили загибель 97 цивільних, включно з 25 дітьми, що свідчить про недостатність механізмів притягнення до відповідальності [86]. Дослідження Жана-Марі Геннекена “Міжнародне гуманітарне право” підкреслює, що зростання урбанізації конфліктів ускладнює захист цивільних, оскільки військові дії дедалі частіше ведуться в густонаселених районах [73].

Некомбатанти, включно з медичним і релігійним персоналом, також зазнають утисків, попри чіткі гарантії статей 8 і 9 Женевських конвенцій [2]. У Сирії бомбардування шпиталів у Східній Гуті в 2018 році призвело до знищення десятків медичних закладів [89], а в Ефіопії під час конфлікту в Тигрі (2020–2022) задокументовано напади на гуманітарних працівників, що перешкоджали доставці допомоги [82]. Ці приклади ілюструють не лише прямі порушення, а й ширшу проблему — відсутність оперативних інструментів для захисту таких категорій осіб у реальному часі.

Підходячи з критичністю до ефективності правового регулювання можна виявити низку системних недоліків. По-перше, залежність від доброї волі держав і брак примусових механізмів роблять норми декларативними в умовах, коли сторони конфлікту ігнорують міжнародні зобов’язання. По-друге, повільність міжнародних судових процесів, таких як розслідування Міжнародним кримінальним судом воєнних злочинів в Україні (розпочате в 2022 році), ускладнена обмеженим доступом до окупованих територій і відсутністю юрисдикції над державами, що не є учасниками Римського статуту [28], зокрема росією, знижує шанси на швидке правосуддя. По-третє, недостатня адаптація норм до нових форм конфліктів, таких як гібридні війни чи використання приватних військових компаній, залишає значні прогалини в захисті.

Останнє десятиліття підкреслює ці виклики через конкретні історичні випадки. У Нагірному Карабасі (2020) обстріли цивільних районів Гянджі та Степанакерта призвели до десятків жертв, попри заклики міжнародної спільноти до стриманості (Amnesty International, 2020) [78]. У М’янмі (2017) масові депортації

рохінджа супроводжувалися насильством, яке ООН класифікувала як геноцид, але правовий захист жертв виявився неефективним через політичні бар'єри [90]. У контексті України масові вбивства в Бучі (березень 2022) стали прикладом безкарності, коли докази зібрано, але механізми притягнення винних до відповідальності залишаються заблокованими [91].

Перспективи вдосконалення правового статусу та захисту осіб потребують комплексного підходу. Одним із ключових напрямів є створення міжнародного механізму швидкого реагування, який би забезпечував доступ слідчих груп до зон конфлікту та фіксував порушення в реальному часі, використовуючи сучасні технології, такі як супутниковий моніторинг. У контексті України доцільно заснувати спеціальний трибунал для розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, доповнений фондом компенсацій для жертв, що фінансувався б за рахунок заморожених активів агресора, таких як російські резерви в розмірі 300 мільярдів доларів (2022) [92]. Крім того, необхідна адаптація норм МГП до реалій гібридних конфліктів шляхом уточнення статусу недержавних акторів і приватних військових формувань. Нарешті, посилення ролі нейтральних посередників, таких як МКЧХ, у гарантуванні безпечного доступу до жертв могло б підвищити ефективність гуманітарного захисту.

2.3 Інституційна взаємодія міжнародних організацій з державами в умовах збройних конфліктів міжнародного характеру: військовий та гуманітарний контекст

Інтернаціональна комунікація нашого покоління сягає великих вершин разом з утворенням міжнародних організацій, завдання яких пов'язане з регулюванням міжнародних сутичок та відносин як таких. Міжнародні організації виступають важливими суб'єктами у врегулюванні таких конфліктів, надаючи всебічну підтримку державам в галузі військових операцій та гуманітарного реагування. Ця співпраця ґрунтується на багатосторонніх угодах, таких як Статут Організації

Об'єднаних Націй [1], Женевські конвенції 1949 року [2] та Римський статут Міжнародного кримінального суду [28], і реалізується через чітко визначені процедури, повноваження та обмеження. За останнє десятиліття (2015–2025) Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний кримінальний суд і Міжнародний комітет Червоного Хреста стали основними акторами в цій сфері, хоча їхня ефективність значною мірою залежить від координації з державами та дотримання правових норм.

Початковою точкою відправлення у взаємодії держав з міжнародними організаціями варто зазначити процедуру звернення держав до відповідних організацій. Держави мають можливість подати звернення до міжнародних організацій у разі збройного конфлікту або інших кризових ситуацій, що потребують міжнародної підтримки чи втручання.

Організація Об'єднаних Націй функціонує на основі Статуту ООН, зокрема глав VI та VII. Згідно зі статтею 39 Статуту ООН, “Рада Безпеки визначає існування будь-якої загрози миру, порушення миру або акту агресії і робить рекомендації або вирішує, які заходи слід вжити” [1], а стаття 42 зазначає: “Якщо Рада Безпеки вважатиме, що заходи, передбачені статтею 41, є недостатніми, вона може вжити таких дій повітряними, морськими чи сухопутними силами, які вважатиме за необхідне” [1]. У Лівії в 2011 році Резолюція Ради Безпеки ООН №1973 від 17 березня 2011 року закликала “всі держави-члени вжити всіх необхідних заходів для захисту цивільного населення” [77], що дало правову основу для операції НАТО. Механізм взаємодії полягав у делегуванні державам-членам НАТО права на інтервенцію, однак невибіркові бомбардування призвели до сотень жертв. У Ємені Резолюція Ради Безпеки ООН №2216 від 14 квітня 2015 року вимагала “негайно припинити всі акти насильства” і координувала гуманітарну допомогу (понад 20 мільйонів осіб, UNHCR, 2023) [93], але конфлікт тривав через політичні розбіжності. В Україні після вторгнення росії в 2022 році Генеральна Асамблея, спираючись на статтю 10 Статуту ООН — “Генеральна Асамблея може обговорювати будь-які питання в межах Статуту” [1], — ухвалила Резолюцію A/RES/ES-11/1 від 2 березня

2022 року, що засудила агресію [94]. Проте стаття 27(3) Статуту ООН зазначає: “Рішення Ради Безпеки з усіх інших питань вважаються ухваленими, коли за них подано голоси дев’яти членів, включаючи згоду всіх постійних членів” [1], і вето росії заблокувало дії Ради Безпеки [73]. Взаємодія реалізується через голосування держав-членів, але політичний вплив обмежує її дієвість.

Якщо ООН через Раду Безпеки координує миротворчі та гуманітарні операції, то Міжнародний кримінальний суд доповнює ці зусилля, забезпечуючи правосуддя за найтяжчі міжнародні злочини. Міжнародний кримінальний суд діє на підставі Римського статуту [28]. Стаття 5 визначає: “Юрисдикція Суду обмежується найбільш серйозними злочинами, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти, а саме: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії” [28], а стаття 13 уточнює: “Суд може здійснювати юрисдикцію, якщо ситуація передана Прокурору Радою Безпеки” [28]. Механізм взаємодії передбачає співпрацю через статтю 86: “Держави-учасниці співпрацюють із Судом відповідно до цього Статуту” [30]. У Грузії розслідування війни 2008 року розпочато в 2016 році на основі статті 15: “Прокурор може розпочати розслідування за власною ініціативою” [95], але доступ до Південної Осетії ускладнений. У Нагірному Карабасі (2020) МКС не відреагував на обстріли Гянджі та Степанакерта [78], бо стаття 13(b) не була активована [28]. В Україні, на підставі декларації від 8 вересня 2015 року за статтею 12(3) Римського статуту — “Держава, що не є учасницею, може визнати юрисдикцію Суду” [96], — МКС розслідує злочини на її території з 20 лютого 2014 року, а після ратифікації Україною статуту 25 жовтня 2024 року (набув чинності 1 січня 2025 року) ця юрисдикція була формалізована [28]. У 2023 році МКС видав ордери за статтею 58: “Суддя видає ордер на арешт, якщо є підстави вважати, що особа вчинила злочин” [97], зокрема проти президента росії володимира путіна за воєнні злочини, пов’язані з незаконною депортацією українських дітей з окупованих територій [98]. Проте стаття 17 зазначає: “Справа є неприйнятною, якщо вона розслідується державою, яка має юрисдикцію” [28], і росія, що не ратифікувала статут, унеможлиблює виконання ордерів.

Попри зусилля МКС у розслідуванні серйозних злочинів, його ефективність обмежується браком механізмів примусового виконання рішень. Міжнародний кримінальний суд здійснював діяльність у Дарфурі згідно з Резолюцією №1593, яка делегувала йому відповідну юрисдикцію [99]. Попри це, стаття 87(3) Римського статуту не створює дієвого механізму для забезпечення арешту осіб, таких як Омара аль-Башира, а ця проблема отримала повторення у випадку України [28]. Тим часом Міжнародний комітет Червоного Хреста у таких конфліктах, як в Ємені [44] та Сирії [43], зіштовхнувся з грубими порушеннями положень статті 3 Женевських конвенцій [2]. Подібна ситуація спостерігалася і в Маріуполі [75], де було проігноровано базові принципи захисту цивільного населення під час бойових дій.

На відміну від судових і миротворчих зусиль ООН та МКС, Міжнародний комітет Червоного Хреста, як неурядова організація, відіграє ключову роль у наданні гуманітарної допомоги та захисті жертв збройних конфліктів, спираючись на Женевські конвенції 1949 року [2]. Його важливість полягає в нейтральному посередництві та забезпеченні дотримання гуманітарних норм у ситуаціях, де держави чи сторони конфлікту порушують міжнародне право. Стаття 3 (загальна) зазначає: “Безстороння гуманітарна організація, така як МКЧХ, може запропонувати свої послуги сторонам конфлікту” [2], а стаття 9 Четвертої конвенції додає: “Високі Договірні Сторони можуть укладати угоди з МКЧХ для виконання гуманітарних функцій” [2]. Механізм взаємодії полягає в укладанні угод із сторонами конфлікту. У М’янмі в 2017 році МКЧХ підтримував рохінджа [90], але операції обмежувалися тиском уряду. У Тигрі (2020–2022) стаття 23 Четвертої конвенції — “Кожна сторона дозволяє вільний прохід гуманітарної допомоги” [2] — порушувалася урядом, спричинивши голод для 5 мільйонів [82]. В Україні в 2022 році МКЧХ, спираючись на статтю 10 Додаткового протоколу I — “Гуманітарні організації можуть виконувати функції захисту” [30], організував евакуацію з Маріуполя [75], але стаття 15 Четвертої конвенції — “Сторони конфлікту укладають угоди про евакуацію поранених і цивільних” [2] — порушувалася російськими силами [83]. Ефективність залежить від переговорів, але примусу бракує.

Критичний аналіз проблематики останнього десятиліття дозволяє не лише висвітлити значні внески міжнародних організацій, але й окреслити їх численні обмеження. Одним із ключових прикладів є діяльність Організації Об'єднаних Націй в Україні, яка у 2022–2023 роках координувала гуманітарну допомогу на суму близько 4 мільярдів доларів [47]. Це стало можливим завдяки реалізації положень статті 55 Статуту ООН, що наголошує на необхідності вирішення гуманітарних проблем міжнародного масштабу [1]. Проте функціональність Ради Безпеки ООН зазнала серйозних викликів через застосування права вето відповідно до статті 27(3) [1], що фактично паралізувало прийняття рішень, подібно до ситуації в Сирії протягом 2014–2020 років [43].

Наукові оцінки також доповнюють розуміння цієї проблеми. Жан-Марі Геннекен звертає увагу на те, що асиметричний характер сучасних збройних конфліктів потребує нових механізмів адаптації міжнародної системи [99]. Едвард Клеппер тим часом підкреслює обмеженість нейтралітету МКЧХ, який знижує можливість чинити тиск на порушників міжнародного гуманітарного права [100].

Обмеження ж цих організацій мають системний характер і відображаються на декількох рівнях. Політична залежність ООН впливає на ефективність її рішень та дій, юрисдикційні бар'єри МКС уповільнюють процеси правосуддя, а операційні труднощі МКЧХ часто унеможлиблюють забезпечення гуманітарних коридорів без примусу. Яскравим прикладом стала війна у Нагірному Карабасі 2020 року, коли через відсутність активізації статті 42 Статуту ООН [1] сотні тисяч людей втратили свої домівки, а значна кількість загинула [78]. Крім того, у випадку України стаття 19 Римського статуту [28] залишається перешкодою для прискорення судових процесів і притягнення до відповідальності винних осіб [91]. У Тиграї [82] та тому ж Маріуполі [75] МКЧХ не отримав реальних важелів для забезпечення гуманітарних конвоїв чи захисних зон для цивільного населення.

Необхідність реформ є очевидною, і серед основних перспектив виглядають наступні кроки: обмеження застосування права вето відповідно до статті 27(3) Статуту ООН [1] у випадках гуманітарної кризи, запровадження універсальної

юрисдикції для МКС поза межами положень статті 12 Римського статуту [28], а також створення санкційних механізмів для забезпечення роботи гуманітарних коридорів згідно зі статтею 15 [2]. Крім цього, актуальною пропозицією залишається створення спеціалізованого фонду компенсацій для України обсягом у 300 мільярдів доларів (станом на 2022 рік) [92], який дозволив би відшкодувати кількісні збитки завдані російською армією як цивільній так і військовій інфраструктурах.

РОЗДІЛ 3. Проблематика та аналітика сучасних міжнародних збройних конфліктів, актуальні способи їхнього вирішення

3.1. Сучасні збройні конфлікти міжнародного характеру: причини, етапи та вплив на міжнародне право.

Міжнародні збройні конфлікти сьогодення наповнені багатогранністю факторів та явищ, з яких вони утворені чи які на них впливають. Вони формуються під впливом взаємодії геополітичних, економічних, етнічних і соціально-політичних факторів. За допомогою аналізу цієї теми можливо відмітити суттєвий вплив на еволюцію міжнародного права, зокрема його галузі, яка охоплює міжнародне гуманітарне право. Вони не лише розкривають дієвість чинних правових норм, але й виявляють їхні слабкі місця, змушуючи міжнародну спільноту вдосконалювати правове середовище через перегляд і адаптацію регулювальних механізмів.

Причини виникнення таких конфліктів, закономірності їхнього розвитку та їхнього впливу на міжнародно-правову систему надають можливість глибшого розуміння того, як право відповідає на сучасні виклики. До таких викликів належать, зокрема, асиметричність ведення бойових дій, залучення недержавних акторів до конфліктів і поява нових форм військових протистоянь, серед яких особливо важливе місце займають кібервійни. З огляду на це, доцільним є аналіз конкретних випадків збройних конфліктів, таких як в Сирії, Україні чи Ємені.

Дослідження цих прикладів включає посилання на ключові міжнародно-правові інструменти, зокрема Женевські конвенції 1949 року [2] і Додаткові протоколи до них (1977) [6, 30], Статут Організації Об'єднаних Націй [1], а також Римський статут Міжнародного кримінального суду [28].

Причини сучасних збройних конфліктів міжнародного характеру є різноманітними та часто взаємопов'язаними, що ускладнює їхню однозначну класифікацію. Геополітичні інтереси великих держав відіграють провідну роль у виникненні сучасних конфліктів, особливо в регіонах зі стратегічним значенням. Великі держави часто використовують збройні конфлікти для розширення свого

впливу або стримування конкурентів. Наприклад, громадянська війна в Сирії, що розпочалася у 2011 році, частково зумовлена боротьбою за регіональний вплив між росією, яка підтримує уряд Башара Асада, та Сполученими Штатами, що надають підтримку опозиційним силам [101]. Цей конфлікт є прикладом так званої проксі-війни, де великі держави уникають прямого зіткнення, натомість фінансуючи та озброюючи місцеві сторони. Іншим прикладом є напруженість у Південно-Китайському морі, де Китай активно розширює свій вплив, будуючи штучні острови та військові бази [102]. Це викликає протидію з боку США та сусідніх країн, таких як В'єтнам і Філіппіни, які розглядають дії Китаю як загрозу свободі судноплавства та своїм територіальним претензіям. Також варто згадати вторгнення США в Ірак у 2003 році, яке, за твердженнями критиків, було частково мотивоване прагненням контролювати нафтові ресурси та зміцнити американський вплив на Близькому Сході [103].

Економічні чинники, такі як контроль над природними ресурсами чи торговими шляхами, часто стають поштовхом до конфліктів. У Ємені, де збройне протистояння триває з 2014 року, Саудівська Аравія та Іран змагаються за контроль над регіоном Червоного моря, через який проходять ключові маршрути транспортування нафти [103]. Економічні інтереси тут тісно пов'язані з геополітичними, оскільки контроль над цими шляхами забезпечує стратегічну перевагу [93]. В Африці економічні мотиви особливо помітні. У Демократичній Республіці Конго боротьба за багаті поклади мінералів, таких як колтан (використовується у виробництві електроніки), кобальт і алмази, підживлює тривалі збройні конфлікти [104]. У цих сутичках беруть участь не лише місцеві угруповання, а й іноземні держави та транснаціональні корпорації, які опосередковано фінансують збройні групи для забезпечення доступу до ресурсів. Контроль над торговими шляхами, такими як Суецький канал, також має стратегічне значення, і будь-яка загроза цим маршрутам може спровокувати міжнародну напруженість.

Етнічні та релігійні протиріччя часто виступають каталізатором конфліктів, які набувають міжнародного масштабу через залучення зовнішніх акторів. У війні в

Нагірному Карабасі у 2020 році етнічна напруженість між вірменами та азербайджанцями переросла у відкрите протистояння за підтримки Туреччини (на боці Азербайджану) та росії (на боці Вірменії), що додало конфлікту міжнародного характеру [78]. Ще одним прикладом є ситуація в М'янмі, де буддистська більшість систематично переслідує мусульманську меншину рохінджа [90]. Цей конфлікт призвів до масових вбивств, зґвалтувань і вимушеного переселення сотень тисяч людей, викликавши міжнародний резонанс і дипломатичну напруженість. У 1990-х роках у колишній Югославії етнічні чистки в Боснії та Герцеговині стали прикладом того, як внутрішні етнічні протиріччя можуть перерости у повномасштабну війну з міжнародним втручанням [105]. Ці випадки демонструють, що етнічні та релігійні фактори рідко діють ізольовано, часто посилюючись зовнішньою підтримкою.

Соціально-політичні фактори, такі як корупція, порушення прав людини та авторитарні режими, також відіграють значну роль у виникненні конфліктів. Наприклад, у Лівії повстання проти режиму Муаммара Каддафі у 2011 році, викликане десятиліттями репресій і економічної нерівності, переросло у громадянську війну з міжнародним втручанням, коли НАТО розпочала операцію для захисту цивільного населення [106]. У Венесуелі економічна криза, корупція та політична нестабільність призвели до масових протестів і спроб державного перевороту, що загрожує перерости у збройний конфлікт із можливим залученням зовнішніх сил [107]. Яскравим прикладом цього також можна вважати масові протести в Грузії проти проросійської влади, які розпочалися через невдоволення громадян політикою уряду, що сприймається як авторитарний і залежний від росії [108]. Ці протести відображають соціально-політичний конфлікт, де населення виступає проти корупції, порушення прав людини та відходу від європейської інтеграції на користь зближення з росією, що дуже нагадує аналогічну ситуацію в Україні 2014 року з масовими протестами які призвели до “Революції Гідності” [48]. У Грузії протести ще не переросли у відкритий збройний конфлікт, але вони створюють напругу, яка може дестабілізувати регіон і залучити зовнішніх акторів [107].

Етапи розвитку сучасних збройних конфліктів можна умовно поділити на три основні фази: початок, ескалацію та стабілізацію, кожна з яких має свої особливості та впливає на правову кваліфікацію конфлікту. На початковому етапі напруженість, зумовлена протестами чи локальними сутичками, переростає у збройне протистояння. У Сирії мирні демонстрації 2011 року проти режиму Асада були жорстоко придушені, що спричинило збройне повстання та подальше залучення міжнародних сил, таких як росія та коаліція на чолі з США [101]. Ескалація характеризується інтенсифікацією бойових дій і розширенням кількості учасників. В Україні анексія Криму росією у 2014 році та підтримка сепаратистів на Донбасі призвели до переходу конфлікту у фазу активних бойових дій [48], що ускладнило його класифікацію як суто внутрішнього чи міжнародного відповідно до статті 2 Женевських конвенцій [2]. Стабілізація, як правило, передбачає спроби врегулювання через переговори чи миротворчі операції, хоча часто конфлікт залишається замороженим. У Нагірному Карабасі перемир'я 2020 року за посередництва росії зупинило активні бойові дії, але не усунуло глибинних причин протистояння, що свідчить про складність досягнення тривалого миру [78]. Ці етапи демонструють динамічність сучасних конфліктів і необхідність гнучкого правового реагування на кожну фазу їхнього розвитку.

Вплив сучасних збройних конфліктів на міжнародне право є значним і проявляється у кількох аспектах, зокрема у викритті прогалин у правових нормах, потребі їхньої адаптації до нових форм війни та труднощах із їхньою імплементацією. Женевські конвенції 1949 року [2] та Додаткові протоколи 1977 року [30, 6] залишаються основою МГП, але їхнє застосування часто стикається з проблемами. У Сирії невибіркові атаки, такі як використання бочкових бомб в Алеппо у 2015–2017 роках, порушили статтю 51 Додаткового протоколу I [30], яка вимагає уникати надмірної шкоди цивільним особам, однак політичні бар'єри в Раді Безпеки ООН, зокрема вето росії, унеможливили притягнення винних до відповідальності [101]. Поява кібервійн, як у випадку з атаками на інфраструктуру України у 2022 році під час російського вторгнення [47], виявила недостатність

існуючих норм МГП для регулювання таких дій, що потребує розробки нових правових інструментів. У контексті України анексія Криму та війна на Донбасі кваліфікуються як міжнародний збройний конфлікт відповідно до статті 2 Женевських конвенцій [2], а воєнні злочини, зокрема масові вбивства в Бучі у 2022 році [91], розслідуються МКС на підставі статті 8 Римського статуту [28, 97]. Проте росія, не будучи учасницею Римського статуту, ігнорує юрисдикцію МКС, що підкреслює слабкість примусових механізмів [28]. У Ємені авіаудари коаліції на чолі з Саудівською Аравією, такі як атака на шкільний автобус у Сааді у 2018 році [76], порушили принцип пропорційності, закріплений у статті 51 Додаткового протоколу I [32], але відсутність ефективного покарання свідчить про труднощі із застосуванням МГП до дій коаліцій та недержавних акторів.

Яскраві приклади, визначені далі демонструють як потенціал, так і обмеження міжнародних норм. У Сирії стаття 3 Женевських конвенцій [2], що регулює неміжнародні конфлікти, застосовувалася до дій уряду Асада, але хімічна атака в Гуті у 2013 році [108] залишилася безкарною через вето росії в Раді Безпеки ООН, що ілюструє вплив політичних чинників на правосуддя. В Україні анексія Криму порушила статтю 2(4) Статуту ООН, яка забороняє застосування сили проти територіальної цілісності держав, а розслідування МКС стикається з проблемою відсутності юрисдикції над росією [28, 96]. Для підвищення ефективності правового регулювання необхідно впровадити нові механізми, такі як міжнародний орган із моніторингу порушень МГП у реальному часі з повноваженнями накладати санкції, а також розробити конвенцію про кібервійни з чіткими нормами відповідальності. Крім того, створення спеціального трибуналу для України з фондом компенсацій за рахунок заморожених активів росії [92] могло б забезпечити відшкодування шкоди жертвам.

Отже, сучасні збройні конфлікти міжнародного характеру є складними явищами, що вимагають переосмислення та вдосконалення міжнародного права. Їхні причини, етапи розвитку та вплив на правову систему показують, що існуючі норми мають потенціал до вирішення міжнародних спорів та притягнення до

відповідальності винних, але потребують адаптації до нових реалій, таких як кібервійни та асиметричні конфлікти. Приклади з Сирії, України, Ємену, Нагірному Карабасі підкреслюють необхідність посилення механізмів притягнення до відповідальності та забезпечення прав жертв, що є ключовим завданням для майбутнього розвитку міжнародного гуманітарного права.

3.2 Збройний конфлікт на теренах України: міжнародно-правова кваліфікація

Збройний конфлікт на теренах України, який розпочався у 2014 році та ескалював у повномасштабне вторгнення у 2022 році, є одним із найсерйозніших викликів для сучасного міжнародного права. Цей конфлікт, що охоплює незаконну анексію Криму, війну на Донбасі та подальшу агресію росії, виявив не лише слабкість механізмів забезпечення глобального правопорядку, а й систематичну зневагу російської Федерації до міжнародних норм і зобов'язань. Метою цього пункту дипломної роботи є не лише кваліфікація конфлікту з точки зору міжнародного права, а й висвітлення хронології порушень росією її зобов'язань, що підкреслюють необхідність перегляду правових механізмів для протидії таким діям.

Розпочати варто з передумов конфлікту, що сягають ще 1994 року, коли росія разом із США та Великою Британією підписала Будапештський меморандум [109]. Цей документ гарантував Україні територіальну цілісність і безпеку в обмін на відмову від ядерного арсеналу, однак у 2014 році росія грубо порушила ці гарантії, анексувавши Крим і розпочавши підтримку сепаратистів на Донбасі [48]. Анексія Криму, проведена у лютому–березні 2014 року шляхом введення військ і фіктивного "референдуму", стала прямим порушенням статті 2(4) Статуту ООН, яка забороняє застосування сили проти територіальної цілісності держав [1]. Генеральна Асамблея ООН у резолюції 68/262 від 27 березня 2014 року визнала ці дії незаконними, закликавши міжнародну спільноту не визнавати зміни статусу Криму [110]. Проте росія проігнорувала ці заклики, продовжуючи окупацію, що супроводжується порушеннями прав людини, такими як примусовий призов кримчан до російської

армії та переміщення цивільного населення, заборонені статтями 49 і 51 IV Женевської конвенції [2].

Одночасно з анексією Криму на сході України, у Донецькій та Луганській областях, розгорнулися збройні сутички між українськими силами та сепаратистськими угрупованнями, які отримували всебічну підтримку від росії. Ця частина конфлікту ускладнювала його правову кваліфікацію, оскільки росія офіційно заперечувала свою участь, намагаючись представити війну на Донбасі як внутрішній громадянський конфлікт [48]. Проте численні докази, включно зі звітами Міжнародного комітету Червоного Хреста, Управління Верховного комісара ООН з прав людини та Міжнародного кримінального суду, свідчать про пряме військове втручання росії, що дозволяє кваліфікувати конфлікт як міжнародний збройний конфлікт [46]. Згідно з Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами 1977 року, міжнародний збройний конфлікт виникає між двома або більше державами, а присутність російських військ, постачання зброї та фінансування сепаратистів відповідають критеріям "ефективного контролю", визначеним Міжнародним судом ООН у справі Нікарагуа проти США 1986 року [111]. Звіт МКС за 2020 рік прямо вказує, що ситуація на сході України є еквівалентною міжнародному збройному конфлікту між Україною та росією, що підкріплюється фактами присутності російських регулярних військ і техніки на українській території [46].

Дії росії у цьому конфлікті є не лише порушенням норм міжнародного гуманітарного права (МГП), а й актом агресії, що підриває основи глобальної безпеки. Анексія Криму стала прецедентом грубого ігнорування принципу територіальної цілісності, закріпленого у Статуті ООН та Гельсінському заключному акті 1975 року [1]. На Донбасі росія вдалася до тактики гібридної війни, поєднуючи пряме військове втручання з підтримкою недержавних збройних формувань, кібератаками та масштабною дезінформацією [47]. Такі дії не лише ускладнюють правову кваліфікацію конфлікту, а й демонструють цинічне використання прогалин у сучасному міжнародному праві. Зокрема, численні воєнні злочини, вчинені

російськими силами та підтримуваними ними сепаратистами, такі як невибіркові обстріли цивільних районів, тортури полонених і позасудові страти, задокументовані у звітах ООН, є прямими порушеннями статей 51 і 52 Додаткового протоколу I, які захищають цивільне населення та об'єкти від атак [30].

Уже 17 квітня 2014 року була підписана Женевська заява за участі України, росії, США та ЄС, що передбачала деескалацію, роззброєння незаконних формувань і звільнення захоплених будівель [112]. Однак росія не виконала своїх зобов'язань, натомість посиливши військову присутність на Донбасі, що призвело до ескалації бойових дій [48]. У липні 2014 року стався один із найтрагічніших інцидентів — збиття пасажирського літака МН17 над Донбасом ракетою з російської установки "Бук", що належала 53-й зенітно-ракетній бригаді ЗС рФ [113]. Ця подія, яка забрала життя 298 осіб, є порушенням міжнародного гуманітарного права, зокрема статті 52 Додаткового протоколу I, що забороняє атаки на цивільні об'єкти [32]. Цей інцидент є не лише порушенням, а й прикладом безкарності, оскільки росія відмовилася співпрацювати з розслідуванням і навіть намагалася перекласти відповідальність на Україну, використовуючи пропаганду для спотворення фактів [113]. Така поведінка є характерною для стратегії росії у цьому конфлікті: заперечення очевидного, маніпуляція інформацією та уникнення відповідальності за скоєні злочини.

У спробі зупинити насильство 5 вересня 2014 року було укладено Мінський протокол, який передбачав припинення вогню, обмін полоненими та виведення незаконних збройних формувань [114]. Проте росія не припинила постачання зброї сепаратистам, а бойові дії продовжилися, зокрема в районі Донецького аеропорту та Дебальцевого [46]. Подальше загострення ситуації змусило сторони підписати Мінськ-2 12 лютого 2015 року, який зобов'язував до негайного припинення вогню, відведення важкого озброєння та виведення іноземних військ під наглядом ОБСЄ [115]. Однак росія не лише не виконала ці умови, а й посилила свою військову присутність, що підтверджується звітами МКС та ОБСЄ [46]. Бої за Дебальцеве у лютому 2015 року, що відбувалися після підписання угоди, стали яскравим прикладом цинічного порушення домовленостей [46]. Загалом, за даними ООН, з

2014 по 2022 рік у конфлікті загинуло понад 14 тисяч осіб, значна частина — після Мінська-2, що ілюструє неспроможність угод через дії росії [47].

24 лютого 2022 року росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що стало кульмінацією її агресивної політики, в висновку якої о 5 годині 30 хвилин за Київським часом, за Указом Президента №64/2022 було запроваджено військовий стан [116]. Цей етап конфлікту остаточно підтвердив його міжнародний характер і супроводжується безпрецедентними порушеннями МГП. Ця агресія, що супроводжувалася атаками на цивільну інфраструктуру в Маріуполі, Харкові та Бучі, є прямим порушенням Статуту ООН і Женевських конвенцій [1, 2]. Масові вбивства в Бучі, задокументовані у 2022 році після звільнення міста, кваліфікуються як воєнні злочини за статтями 7 і 8 Римського статуту МКС [91, 28]. У 2022 році також укладалися тимчасові домовленості про гуманітарні коридори, наприклад у Маріуполі, але росія неодноразово обстрілювала ці маршрути, порушуючи взяті на себе зобов'язання [75]. Кібератаки на українську інфраструктуру та блокада портів, що спричинила продовольчу кризу, додали до переліку порушень статті 14 Додаткового протоколу I, яка забороняє голодування цивільних як метод війни [30]. У 2023 році МКС видав ордер на арешт володимира путіна за депортацію українських дітей, що є ще одним доказом систематичних злочинів росії [98].

Станом на 2025 рік конфлікт триває, охоплюючи окуповані росією території Криму, Донбасу та нові регіони, захоплені після 2022 року. У цей період з'явилися перемовини щодо 30-денного припинення вогню, які ведуться за участі міжнародних посередників, таких як США. Ці переговори мають на меті тимчасове припинення бойових дій для доставки гуманітарної допомоги та зменшення страждань цивільних [49]. Проте росія висуває неприйнятні умови, зокрема вимогу відмови України від вступу до НАТО, визнання анексій і демілітаризацію, що суперечить принципам суверенітету та статті 2(4) Статуту ООН. Навіть під час цих переговорів росія продовжує обстріли цивільних об'єктів і гібридну війну, що свідчить про її тактику затягування часу для закріплення окупації [49]. МКС розширює розслідування, а Генеральна Асамблея ООН у резолюціях, таких як ES-11/1 від 2

березня 2022 року, продовжує засуджувати росію, однак Рада Безпеки залишається паралізованою через її право вето [93].

росія систематично ігнорує міжнародне право, і перемовини це лише підкреслюють. Її вимоги суперечать принципам суверенітету, а порушення прав людини на окупованих територіях — примусовий призов, депортація, репресії — тривають [90]. Міжнародний кримінальний суд уже розслідує ці злочини, а ордер на арешт путіна, виданий у 2023 році за депортацію українських дітей, залишається чинним [96].

Міжнародна спільнота, попри численні спроби, не змогла повною мірою зупинити агресію росії. Рада Безпеки ООН виявилася паралізованою через право вето росії, що унеможливило ухвалення дієвих резолюцій. Натомість Генеральна Асамблея ООН у резолюції 71/205 від 19 грудня 2016 року визнала росію державою-окупантом і закликала припинити порушення прав людини в Криму [117]. МКС розпочав попереднє розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, скоєних у ході конфлікту, однак росія, вийшовши з-під юрисдикції Римського статуту у 2016 році, відмовилася співпрацювати з судом [30]. Цей крок лише підкреслює її небажання визнавати власну відповідальність і прагнення уникнути правосуддя.

Критичний погляд на дії росії у цьому конфлікті дозволяє дійти висновку, що її політика є свідомим і систематичним наступом на принципи міжнародного права. Анексія Криму стала не лише актом агресії, а й спробою легітимізувати імперіалістичні амбіції через фіктивні референдуми та пропаганду [48]. Війна на Донбасі, організована та підтримувана росією, є прикладом проксі-війни, спрямованої на дестабілізацію України та послаблення її державності [46]. Гібридна природа цих дій, що включає економічний тиск, кібератаки та інформаційну війну, виходить за межі традиційних норм МГП, що вимагає від міжнародної спільноти розробки нових правових механізмів для протидії таким загрозам.

Отже, збройний конфлікт на теренах України є міжнародним за своєю природою, що підтверджується доказами прямого втручання росії та її контролю над

окупованими територіями. Дії російської Федерації, від анексії Криму до війни на Донбасі, є грубими порушеннями Статуту ООН [1], Женевських конвенцій [2] та основних принципів МГП [73]. Відновлення територіальної цілісності України та покарання винних є не лише питанням справедливості для українського народу, а й необхідною умовою для збереження авторитету міжнародного права перед обличчям агресивного імперіалізму росії.

3.3 Наслідки збройних конфліктів міжнародного характеру: діяльність міжнародних трибуналів та відшкодування шкоди

Збройні конфлікти міжнародного характеру залишають після себе глибокі наслідки, що охоплюють не лише людські втрати та руйнування інфраструктури, а й складні правові, соціальні та економічні виклики. Ці наслідки вимагають відповіді з боку міжнародного права, зокрема через діяльність міжнародних трибуналів, які прагнуть притягнути винних до відповідальності, та механізмів відшкодування шкоди, спрямованих на компенсацію жертвам. У контексті сучасних конфліктів, таких як в Україні, Сирії, колишній Югославії та інших регіонах, ці два аспекти є ключовими для відновлення справедливості та підтримки міжнародного правопорядку.

Діяльність міжнародних трибуналів є одним із центральних інструментів реагування на наслідки збройних конфліктів, спрямованим на забезпечення правосуддя за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Історично першим значним кроком у цьому напрямку стало створення Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ) у 1993 році Радою Безпеки ООН на підставі резолюції 827. Цей орган розслідував злочини, скоєні під час війни на Балканах у 1990-х роках, зокрема етнічні чистки в Боснії та Герцеговині [105]. МТКЮ виніс понад 160 обвинувальних вироків, включно з засудженням таких високопосадовців, як Радован Караджич, якого у 2016 році визнали винним у геноциді в Сребрениці та засудили до довічного ув'язнення [118]. Цей прецедент

продемонстрував здатність трибуналів притягати до відповідальності лідерів за систематичні порушення міжнародного гуманітарного права, зокрема статей 2 і 3 Женевських конвенцій 1949 року, які забороняють вбивства та нелюдське поводження з цивільними особами [2].

Подібним чином Міжнародний трибунал по Руанді (МТР), створений у 1994 році резолюцією Ради Безпеки ООН 955 [119], розглядав злочини геноциду, скоєні під час громадянської війни в Руанді. Трибунал засудив 61 особу, включно з Жаном Камбандою, колишнім прем'єр-міністром, який у 1998 році отримав довічне ув'язнення за організацію масових вбивств тутсі [120]. Ці трибунали заклали основу для розвитку сучасного міжнародного кримінального правосуддя, зокрема для створення Міжнародного кримінального суду у 1998 році на основі Римського статуту [28]. МКС став першим постійним судом для розслідування воєнних злочинів, однак його діяльність виявила як досягнення, так і обмеження. Наприклад, у контексті війни в Україні МКС у 2023 році видав ордер на арешт президента росії Володимира Путіна за депортацію українських дітей, що є порушенням статті 8 Римського статуту [97]. Проте росія, не будучи учасницею статуту, відмовилася співпрацювати, що підкреслює проблему юрисдикційних обмежень МКС і його залежність від політичної волі держав [28].

У Сирії, де з 2011 року триває збройний конфлікт, міжнародні трибунали також стикаються з труднощами. Рада Безпеки ООН не змогла створити спеціальний трибунал через вето росії та Китаю, що призвело до заснування Міжнародного, безстороннього та незалежного механізму (ІІМ) у 2016 році Генеральною Асамблеєю ООН (резолюція 71/248) [121]. ІІМ збирає докази воєнних злочинів, таких як хімічні атаки в Гуті 2013 року [108], для майбутніх судових процесів, однак відсутність прямого мандату на переслідування винних обмежує його ефективність [101]. Цей приклад ілюструє, як політичні бар'єри ускладнюють правосуддя, залишаючи жертв без належного захисту, попри чіткі порушення Женевських конвенцій, зокрема статті 3, яка регулює неміжнародні конфлікти [2].

Відшкодування шкоди жертвам збройних конфліктів є не менш важливим аспектом, ніж діяльність трибуналів, однак його реалізація стикається з численними перешкодами. Міжнародне право, зокрема стаття 91 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, передбачає обов'язок держав відшкодовувати шкоду, завдану внаслідок порушень МГП [30]. У практиці це часто залежить від політичних домовленостей або судових рішень. Після Другої світової війни Німеччина виплатила репарації жертвам Голокосту та країнам, що постраждали від нацистської агресії, на суму, еквівалентну десяткам мільярдів доларів у сучасних цінах, що стало прецедентом для компенсаційних механізмів [122]. У сучасних конфліктах, однак, такі виплати є винятком. Наприклад, у справі Іраку після війни в Перській затоці 1991 року Рада Безпеки ООН резолюцією 687 створила Компенсаційну комісію ООН (UNCC), яка виплатила понад 52 мільярди доларів жертвам і державам за рахунок іракських нафтових доходів [123]. Цей механізм показав потенціал міжнародних інституцій у відшкодуванні шкоди, але його унікальність зумовлена політичною однострійністю, якої часто бракує в інших випадках.

У контексті України відшкодування шкоди є особливо актуальним через масштаби руйнувань, спричинених російською агресією з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року [91]. За оцінками Світового банку на 2025 рік, збитки України перевищують 524 мільярдів доларів, включно з зруйнованою інфраструктурою, втраченими життями та економічним спадом [124]. Генеральна Асамблея ООН у резолюції ES-11/5 від 14 листопада 2022 року визнала відповідальність росії за ці збитки та закликала створити міжнародний механізм компенсацій [125]. Одним із запропонованих рішень є використання заморожених активів російських олігархів і Центрального банку РФ, які на 2025 рік становлять приблизно 300 мільярдів доларів у країнах G7 [92]. Проте правові перешкоди, такі як суверенний імунітет і відсутність прецедентів конфіскації державних активів у мирний час, ускладнюють реалізацію цього плану [92]. Крім того, росія відмовилася визнавати свою відповідальність, що змушує Україну покладатися на міжнародну підтримку та потенційні судові позови, наприклад через Міжнародний суд ООН,

який у 2017 році почав розгляд справи про фінансування росією тероризму на Донбасі [125].

У Сирії питання компенсацій залишається ще більш проблематичним через тривалу громадянську війну та відсутність єдиного механізму відповідальності. Мільйони біженців і внутрішньо переміщених осіб не отримали відшкодування за втрачене майно чи страждання, а режим Асада, підтриманий росією, не має ресурсів чи політичної волі для таких виплат [101]. У Ємені, де війна з 2014 року призвела до гуманітарної катастрофи, коаліція на чолі з Саудівською Аравією також не взяла на себе зобов'язань щодо компенсацій за авіаудари, які знищили цивільну інфраструктуру, попри порушення статті 51 Додаткового протоколу I [30].

Критичний аналіз діяльності трибуналів і механізмів відшкодування показує їхню неоднозначну ефективність. З одного боку, МТКЮ та МТР продемонстрували здатність притягати до відповідальності високопосадовців, а МКС створив глобальний механізм для боротьби з безкарністю. З іншого боку, політичні обмеження, як-от вето в Раді Безпеки чи відмова держав від юрисдикції МКС, послаблюють їхню роль. Щодо компенсацій, успішні приклади, як UNCC [122], контрастують із сучасними конфліктами, де жертви залишаються без належної підтримки через брак фінансування та міжнародної згоди. У випадку України діяльність МКС і спроби створити компенсаційний фонд [124] є кроками вперед, але без примусового виконання рішень проти росії вони залишаються символічними.

Отже, наслідки збройних конфліктів міжнародного характеру вимагають комплексного підходу, де діяльність трибуналів і відшкодування шкоди відіграють взаємодоповнюючі ролі. Історичні прецеденти свідчать про потенціал цих механізмів, однак сучасні реалії, зокрема в Україні та Сирії, підкреслюють їхні обмеження. Для підвищення ефективності необхідні реформи, такі як розширення юрисдикції МКС, створення спеціальних трибуналів для конкретних конфліктів і розробка обов'язкових компенсаційних фондів, підкріплених міжнародними санкціями. Лише так можна забезпечити справедливість для жертв і зміцнити авторитет міжнародного права перед обличчям сучасних викликів.

ВИСНОВКИ

В рамках дослідження з теми «Правове регулювання збройних конфліктів міжнародного характеру» був проведений всебічний аналіз правових, історичних та практичних аспектів цього питання. Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

Проведений аналіз правового регулювання збройних конфліктів міжнародного характеру показав, що сучасне міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року, становить основу для регулювання таких конфліктів. Однак еволюція форм війни, включаючи гібридні війни, кібератаки та використання недержавних акторів, виявляє прогалини в чинних нормах, що ускладнює їх ефективне застосування.

Класифікація збройних конфліктів за географічним масштабом (локальні, регіональні, глобальні), складом сторін (двосторонні, багатосторонні, асиметричні) та правовим статусом (міжнародні та неміжнародні) є фундаментальною для правильного застосування норм МГП. Проте сучасні конфлікти, такі як війна в Україні, демонструють труднощі з чіткою кваліфікацією через змішаний характер бойових дій, що поєднують пряме військове втручання, проксі-війни та інформаційні операції.

Історичний розвиток МГП, починаючи від Вестфальського миру 1648 року до створення ООН і підписання Женевських конвенцій, заклав міцну основу для регулювання збройних конфліктів. Однак сучасні виклики, такі як використання дронів, кібератак і транснаціонального тероризму, потребують оновлення правових норм для забезпечення їхньої актуальності та ефективності.

Міжнародна співпраця в регулюванні та запобіганні збройним конфліктам відіграє ключову роль, але її ефективність обмежується політичними факторами, зокрема правом вето в Раді Безпеки ООН. Діяльність міжнародних організацій, таких як МКЧХ та ООН, сприяє захисту цивільного населення та наданню гуманітарної допомоги, але потребує посилення координації та примусових механізмів.

Збройний конфлікт в Україні, що розпочався з анексії Криму у 2014 році та ескалював у повномасштабне вторгнення у 2022 році, є міжнародним за своєю природою, що підтверджується доказами прямого втручання росії. Цей конфлікт виявив систематичне порушення росією норм Статуту ООН, Женевських конвенцій та Римського статуту, включаючи анексію територій, воєнні злочини та порушення прав людини на окупованих територіях.

Діяльність міжнародних трибуналів, таких як МКС, МТКЮ та МТР, показала потенціал у притягненні винних до відповідальності, однак їхня ефективність обмежена юрисдикційними бар'єрами та політичною протидією. Наприклад, відмова росії від співпраці з МКС у контексті війни в Україні підкреслює слабкість примусових механізмів.

Механізми відшкодування шкоди жертвам збройних конфліктів, передбачені статтею 91 Додаткового протоколу I, залишаються недостатньо реалізованими через правові та політичні перешкоди. Історичні прецеденти, такі як репарації Німеччини після Другої світової війни чи Компенсаційна комісія ООН для Іраку, показують потенціал таких механізмів. Однак у сучасних конфліктах, зокрема в Україні та Сирії, жертви часто не отримують компенсацій через відсутність фінансових ресурсів, політичної волі чи міжнародної згоди. У контексті України, де збитки оцінюються в понад 524 мільярди доларів, використання заморожених російських активів могло б стати інноваційним рішенням, але потребує подолання правових бар'єрів, таких як суверенний імунітет.

Виявлені колізії законодавства включають невідповідність чинних норм МГП сучасним формам війни. Наприклад, Женевські конвенції не містять чітких положень щодо регулювання кібератак, що призводить до правової невизначеності в кваліфікації таких дій як воєнних злочинів. Аналогічно, норми щодо гібридних конфліктів не враховують змішаний характер сучасних бойових дій, що ускладнює застосування принципів розрізнення та пропорційності. Ще однією колізією є обмежена застосовність Римського статуту до держав, які не є його учасниками, що дозволяє таким країнам, як росія, уникати відповідальності за порушення МГП.

Недоліки правозастосування проявляються в неспроможності міжнародних інституцій забезпечити виконання рішень. Наприклад, параліч Ради Безпеки через право вето унеможлиблює оперативне реагування на масові порушення МГП, як це було в Сирії з хімічними атаками в Гуті чи в Україні з анексією Криму. Крім того, відсутність обов'язкових механізмів компенсації шкоди залишає жертв без належної підтримки, що суперечить принципам справедливості та гуманності, закріпленим у МГП. Недостатня координація між державами та міжнародними організаціями також ускладнює протидію недержавним акторам, таким як терористичні групи чи приватні військові компанії, які дедалі частіше беруть участь у збройних конфліктах.

Для усунення виявлених колізій і недоліків пропонується розробити міжнародну конвенцію з регулювання кібервійн, яка визначатиме чіткі норми відповідальності за кібератаки на цивільну інфраструктуру, класифікуючи їх як воєнні злочини за певних умов. Такий документ, подібний до Конвенції про заборону хімічної зброї 1993 року, сприятиме адаптації МГП до технологічних реалій, забезпечить правову визначеність і можливість судового переслідування винних. Перевага цього підходу полягає в створенні універсального стандарту, який зменшить правову невизначеність і підвищить ефективність міжнародного правосуддя.

Необхідно внести зміни до Додаткових протоколів Женевських конвенцій, уточнивши критерії кваліфікації гібридних конфліктів. Зокрема, слід розробити положення, які враховують участь недержавних акторів і проксі-війни, щоб забезпечити чітке застосування принципів МГП. Це дозволить уникнути правової невизначеності в таких конфліктах, як війна в Україні, і підвищить ефективність захисту цивільного населення. Перевага цього підходу в тому, що він гармонізує класифікацію конфліктів із сучасними реаліями, сприяючи послідовному правозастосуванню.

Пропонується створити спеціальний міжнародний трибунал для розслідування злочинів, скоєних у ході війни в Україні, з мандатом на притягнення до відповідальності високопосадовців, незалежно від їхньої участі в Римському статуті.

Такий трибунал, подібний до МТКЮ, матиме перевагу в цілеспрямованому розслідуванні, що підвищить шанси на правосуддя для жертв воєнних злочинів, таких як масові вбивства в Бучі чи депортація дітей. Його створення також стане прецедентом для майбутніх конфліктів, зміцнюючи авторитет міжнародного права.

Для забезпечення відшкодування шкоди жертвам пропонується створити міжнародний компенсаційний фонд за рахунок заморожених активів росії, як це передбачено резолюцією Генеральної Асамблеї ООН ES-11/5. Цей механізм має бути підкріплений міжнародними санкціями та правовими рішеннями, які дозволять подолати бар'єри суверенного імунітету. Перевага цього підходу в його фінансовій спроможності та можливості встановлення нового стандарту для компенсацій у майбутніх конфліктах, що сприятиме відновленню справедливості та підтримці жертв.

Необхідно реформувати Раду Безпеки ООН, обмеживши право вето у випадках, що стосуються масових порушень МГП, таких як геноцид чи воєнні злочини. Це можна досягти через внесення змін до Статуту ООН або створення альтернативного механізму прийняття рішень у таких ситуаціях. Така реформа підвищить оперативність реагування на порушення, як це було потрібно в Сирії чи Україні, і зміцнить принципи колективної безпеки. Перевага цього підходу в тому, що він усуває політичні бар'єри, які паралізують міжнародне правосуддя.

Пропонується посилити роль МКЧХ у моніторингу дотримання МГП шляхом створення спеціального органу з повноваженнями накладати санкції на держави-порушники в реальному часі. Цей орган міг би співпрацювати з ООН і регіональними організаціями для швидкого реагування на порушення, такі як обстріли гуманітарних коридорів у Маріуполі. Такий механізм сприятиме оперативному захисту цивільних і підвищить авторитет МГП як універсального стандарту.

Розробка обов'язкових стандартів для діяльності недержавних акторів у збройних конфліктах, таких як приватні військові компанії чи терористичні групи, має стати пріоритетом. Це може включати створення міжнародного реєстру таких

акторів і запровадження санкцій за порушення МГП. Такий підхід зменшить правову невизначеність, сприятиме притягненню до відповідальності таких груп, як “Вагнер” чи “Ісламська держава”, і підвищить ефективність регулювання сучасних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року. Нью-Йорк, 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (дата звернення 01.05.2025)
2. Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року. Женева, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 01.05.2025)
3. Міжнародне публічне право : підручник / В. М. Репецький та інш.; за ред. В. М. Репецького; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Ф-т міжнар. відносин. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2014. – 437 с
4. Гаазькі конвенції про закони і звичаї війни від 18 жовтня 1907 року. Гаага, 1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765#Text (дата звернення 01.05.2025)
5. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію від 10 жовтня 1980 року. Женева, 1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266 (дата звернення 01.05.2025)
6. Додатковий протокол II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру від 8 червня 1977 року. Женева, 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (дата звернення 01.05.2025)
7. Кальдор М. Нові та старі війни: організоване насильство в глобальну еру. Стенфорд, Каліфорнія: Stanford University Press, 2012. 320 с.
8. Бузан Б. Регіони та сили: структура інтернаціональної безпеки. Лондон : Cambridge University Press, 2009. 400 с.
9. Міршаймер Дж. Трагедія великої сили політики. Нью-Йорк: University of Chicago, 2001. 592 с.
10. Уолтц К. Теорія міжнародної політики. Каліфорнія : California University, 1979. 258 с.

11. Каплан Р. Помста географії: чому мапи кажуть нам про майбутні конфлікти та битви проти долі. Нью-Йорк: Random House, 2012. 432 с.
12. Бураков Ю. В. Локальні війни та збройні конфлікти сучасності. Київ : Видавництво НАУ, 2015. 280 с.
13. Кравчук Н., Бадюк Х. Геополітичні та геоекономічні наслідки сучасних міжнародних збройних конфліктів. Вісник економіки. 2023. Вип. 4. С. 52–66.
URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/49942/1/%d0%9a%d1%80%d0%b0%d0%b2%d1%87%d1%83%d0%ba.PDF> (дата звернення 01.05.2025)
14. Версальський договір від 28 червня 1919 року. Версаль, 1919.
15. Сен-Жерменський договір від 10 вересня 1919 року. Сен-Жермен, 1919.
16. Тріанонський договір від 4 червня 1920 року. Тріанон, 1920.
17. Нейїський договір від 27 листопада 1919 року. Нейї, 1919.
18. Пакт М 0. Атлантична хартія від 14 серпня 1941 року. Лондон, 1941. URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/atlantic.asp> (дата звернення 01.05.2025)
19. Каїрська декларація від 1 грудня 1943 року. Каїр, 1943. URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/cairo.asp> (дата звернення 01.05.2025)
20. Протокол Ялтинської конференції від 11 лютого 1945 року. Ялта, 1945. URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/yalta.asp> (дата звернення 01.05.2025)
21. Гаєта П. Женевські конвенції 1949 року: коментарі. Женева : МКЧХ, 2015. 500 с.
22. Сассолі М. Транснаціональні озброєні групи та міжнародне гуманітарне право. Женева : МКЧХ, 2006. 150 с.
23. Як визначається термін “озброєного конфлікту” у міжнародному гуманітарному праві. Женева : МКЧХ, 2008. 30 с.
24. Кінець європейської імперії: деколонізація після Другої світової війни / за ред. Т. Сміта. Стемфорд: University of Connecticut, 2008. 320 с.
25. Кронін О. К. Мінливий характер війни. Оксфорд : Oxford University Press, 2006. 250 с.

26. Відповідальність за захист: доповідь Міжнародної комісії з питань втручання та державного суверенітету. Нью-Йорк : ООН, 2001. 90 с.
27. Саркін Дж. Конфлікт у Сирії та неспроможність міжнародного права захистити людей у всьому світі. Женева : ООН, 2016. 200 с.
28. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. Гаага, 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення 01.05.2025)
29. Сассолі М., Гаєта П. Відповідальність держави за порушення міжнародного гуманітарного права. Женева : МКЧХ, 2002. 180 с.
30. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року. Женева, 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 01.05.2025)
31. Макдугал М. С. Права людини і світовий громадський порядок: основні принципи міжнародного права людської гідності. Нью-Хейвен : Yale University Press, 1980. 450 с.
32. Коскенніємі М. Від вибачення до утопії: структура міжнародно-правової аргументації. Кембридж : Cambridge University Press, 2006. 600 с.
33. Кальшовен Ф. Обмеження на ведення війни: вступ до міжнародного гуманітарного права. Женева : МКЧХ, 2001. 300 с.
34. Кеннеді Д. Про війну та закон. Кембридж : Harvard University Press, 2006. 350 с.
35. Фукідід. Історія Пелопоннеської війни. Балтимор: Penguin books, 1972. 735 с.
36. Кін М. Лицарство. Нью-Гейвен: Yale University Press, 2005. 303 с.
37. Фома Аквінський. Сума теології. Київ: Видавництво “Ніка-центр”, 2014. 6448 с.
38. Постанови Синоду Католицької церкви XII століття. Рим : Ватиканське видавництво, 1980. 200 с.

39. Вестфальський мир від 24 жовтня 1648 року. Мюнстер і Оснабрюк, 1648. URL: https://avalon.law.yale.edu/17th_century/westphal.asp
40. Віденський конгрес від 9 червня 1815 року. Відень, 1815.
41. Саїд Б. Звіт про екологічні та гуманітарні наслідки війни в Перській затоці. Нью-Йорк : Foreign Policy Association, 2016. 3 с.
42. Резолюція Ради Безпеки ООН 827. Створення Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії від 25 травня 1993 року. Нью-Йорк : ООН, 1993. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/827\(1993\)](https://docs.un.org/en/S/RES/827(1993)) (дата звернення 01.05.2025)
43. Звіт Агентства Європейського Союзу з питань притулку про акторів Сирійського конфлікту. European Asylum Support Office , 2019. 96 с. URL: <https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/easo-coi-report-syria-actors.pdf> (дата звернення 01.05.2025)
44. Стаття Аліси С.: Порухення міжнародного гуманітарного права в єменському конфлікті: облога як воєнний злочин, Центр прав людини 2021. 180 с. URL: <https://unipd-centrodirittiumani.it/en/topics/violations-of-international-humanitarian-law-in-the-yemeni-conflict-siege-as-a-war-crime> (дата звернення 01.05.2025)
45. Стаття Пол К., Метьюз М. Пожежний шланг брехні: російська модель пропаганди. Санта-Моніка : RAND Corporation, 2016. 50 с. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html> (дата звернення 01.05.2025)
46. Звіт про попереднє розслідування ситуації в Україні. Гаага : МКС, 2020. 100 с. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine> (дата звернення 01.05.2025)
47. Звіт про цивільні жертви в Україні: вплив безпілотних атак. Женева : ООН, січень 2025. 4 с. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-02/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28January%20%202025%29_UKR.pdf (дата звернення 01.05.2025)
48. Звіт про порушення прав людини під час Революції гідності та анексії Криму. Atlantic Council: Freedom House, 2015. 23 с. URL:

- https://freedomhouse.org/sites/default/files/CrimeaReport_FINAL.pdf (дата звернення 01.05.2025)
49. Гаазька конвенція про мирне розв'язання міжнародних сутичок від 29 липня 1899 року. Гаага, 1899. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 01.05.2025)
50. Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни від 29 липня 1899 року. Гаага, 1899. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення 01.05.2025)
51. Гаазька конвенція про застосування принципів Женевської конвенції до морської війни від 29 липня 1899 року. Гаага, 1899. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iii-1899> (дата звернення 01.05.2025)
52. Гаазька конвенція про обмеження застосування сили під час стягнення за договірними борговими зобов'язаннями від 18 жовтня 1907 року. Гаага, 1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення 01.05.2025)
53. Гаазька конвенція про права і обов'язки нейтральних держав і осіб у разі сухопутної війни від 18 жовтня 1907 року. Гаага, 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-v-1907> (дата звернення 01.05.2025)
54. Гаазька конвенція про постановку підводних мін, що автоматично вибухають від торкання від 18 жовтня 1907 року. Гаага, 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-viii-1907> (дата звернення 01.05.2025)
55. Перша Женевська конвенція про поліпшення становища поранених і хворих у збройних силах на суходолі від 12 серпня 1949. Женева, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151 (дата звернення 01.05.2025)
56. Друга Женевська конвенція про поліпшення становища поранених, хворих і осіб, які потерпіли корабельні аварії, у збройних силах на морі від 12 серпня

1949. Женева, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152 (дата звернення 01.05.2025)
57. Третя Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року. Женева, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення 01.05.2025)
58. Четверта Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Женева, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення 01.05.2025)
59. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту від 14 травня 1954 року. Гаага, 1954. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention?hub=180145> (дата звернення 01.05.2025)
60. Додатковий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей від 26 березня 1999 року. Гаага, 1999. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-prot-1999> (дата звернення 01.05.2025)
61. Женевський протокол про заборону використання задушливих, отруйних або інших газів і бактеріологічних засобів ведення війни від 17 червня 1925 року. Женева, 1925. URL: https://front.un-arm.org/wp-content/uploads/assets/WMD/Bio/pdf/Status_Protocol.pdf (дата звернення 01.05.2025)
62. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та її знищення від 13 січня 1993 року. Париж, 1993. URL: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention> (дата звернення 01.05.2025)
63. Конвенція про заборону використання, накопичення, виробництва і передачі протипіхотних мін та їх знищення від 18 вересня 1997 року. Осло, 1997. URL: https://treaties.unoda.org/t/mine_ban (дата звернення 01.05.2025)

64. Конвенція про касетні боєприпаси від 30 травня 2008 року. Дублін, 2008. URL: <https://www.icrc.org/en/document/2008-convention-cluster-munitions> (дата звернення 01.05.2025)
65. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. Нью-Йорк : ООН, 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 01.05.2025)
66. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. Нью-Йорк : ООН, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення 01.05.2025)
67. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. Нью-Йорк : ООН, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення 01.05.2025)
68. Пакт майбутнього від 22 вересня 2024 року. Нью-Йорк : ООН, 2024. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sotf-pact_for_the_future_adopted.pdf (дата звернення 01.05.2025)
69. Войціховський А. В. Міжнародне право. Харків: Харківський національний університет, 2020. 544с.
70. Джофрі В.. Франко-Пруська війна: Німецьке завоювання Франції у 1870-1871 роках. Кембридж: Cambridge University Press. 346 с.
71. Стаття про використання хімічної зброї під час Першої світової війни. Total Military Insight: Editorial Team, 2024. URL: <https://totalmilitaryinsight.com/chemical-warfare-in-world-war-i/> (дата звернення 01.05.2025)
72. Мельцер Н. Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. Женева : МКЧХ, 2020. 350 с.
73. Геннекен Ж.-М. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Женева : МКЧХ, 2005. 689 с.

- 74.Звіт про порушення прав людини в Східній Гуті. Женева : ООН, 2018. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/06/un-commission-inquiry-syria-siege-and-recapture-eastern-ghouta-marked-war> (дата звернення 01.05.2025)
- 75.Стаття про атаку на драматичний театр у Маріуполі. Лондон : Amnesty International, 2023. URL: <https://www.amnesty.org.ua/en/mariupol-drama-theatre/> (дата звернення 01.05.2025)
- 76.Стаття про авіаудар по шкільному автобусу в Сааді. Нью-Йорк : Human Rights Watch, 2018. URL: <https://www.hrw.org/news/2018/09/02/yemen-coalition-bus-bombing-apparent-war-crime> (дата звернення 01.05.2025)
- 77.Резолюція №1973 Ради Безпеки ООН від 17 березня 2011. Нью-Йорк: ООН.
- 78.Звіт про порушення в Нагірному Карабасі. Лондон : Amnesty International, 2020. URL: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/eastern-europe-and-central-asia/armenia/report-armenia/> (дата звернення 01.05.2025)
- 79.Звіт про авіаудари в Ідлібі. Женева : ООН, 2019. URL: <https://media.un.org/unifeed/en/asset/d254/d2549992> (дата звернення 01.05.2025)
- 80.Звіт про використання бочкових бомб в Алеппо. Лондон: Amnesty international, 2015. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/05/syrias-circle-of-hell-barrel-bombs-in-aleppo/> (дата звернення 01.05.2025)
- 81.Звіт про порушення прав рохінджа в М'янмі. Нью-Йорк : Human Rights Watch, 2022. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/08/24/myanmar-no-justice-no-freedom-rohingya-5-years> (дата звернення 01.05.2025)
- 82.Звіт про гуманітарну кризу в регіоні Тиграй. Нью-Йорк : UNICEF, 2022. URL: <https://www.unicef.org/ethiopia/stories/humanitarian-crisis-unfolds-tigray-unicef-steps-its-lifesaving-response> (дата звернення 01.05.2025)

83. Стаття про перешкоджання евакуації цивільного населення з Маріуполя. Київ: Українська правда. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/04/25/7341978/> (дата звернення 01.05.2025)
84. Звіт про цивільні жертви в сирійському конфлікті. Женева : ООН, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/stories/2023/05/behind-data-recording-civilian-casualties-syria> (дата звернення 01.05.2025)
85. Елдріч Д.. Талібан, Аль-Каїда та визначення нелегальних комбатантів. Кембрідж: Cambridge University Press. 2002. 8 с.
86. Сассолі М. Міжнародне гуманітарне право: сучасні виклики. Женева : МКЧХ, 2021. 300 с.
87. Стаття про обстріл залізничного вокзалу в Краматорську. Human Rights Watch, 2022. URL: <https://www.hrw.org/news/2023/02/21/ukraine-new-light-russias-rail-station-attack> (дата звернення 01.05.2025)
88. Стаття про авіаудар по ринку в Мастабі. Нью-Йорк : Human Rights Watch, 2016. 50 с. URL: <https://www.hrw.org/news/2016/04/08/yemen-us-bombs-used-deadliest-market-strike> (дата звернення 01.05.2025)
89. Звіт про бомбардування шпиталів у Східній Гуті. Женева : ООН, 2018. 70 с.
90. Звіт про порушення прав рохінджа в М'янмі. Женева : ООН, 2018. 80 с.
91. Звіт про масові вбивства в Бучі. Женева : ООН, 2022. 90 с.
92. Дослідження Рона В.. Незаконно, якщо тільки: Заморожування активів Центрального банку Росії . The European Journal of International Law: Oxford University Press. 2023. 12 с.
93. Резолюція Ради Безпеки ООН 2216. Заклик до припинення насильства в Ємені від 14 квітня 2015 року. Нью-Йорк : ООН, 2015. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/2216\(2015\)](https://docs.un.org/en/S/RES/2216(2015)) (дата звернення 01.05.2025)

- 94.Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/1. Засудження агресії проти України від 2 березня 2022 року. Нью-Йорк : ООН, 2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/1> (дата звернення 01.05.2025)
- 95.Попереднє розслідування ситуації в Грузії. Гаага : МКС, 2016. 100 с. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/no-impunity-crimes-committed-georgia-otp-concludes-second-visit-georgia-context-preliminary> (дата звернення 01.05.2025)
- 96.Декларація України за статтею 12(3) Римського статуту від 8 вересня 2015 року. Гаага : МКС, 2015. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/other/Ukraine_Art_12-3_declarati on_08092015.pdf (дата звернення 01.05.2025)
- 97.Ордери на арешт за воєнні злочини в Україні. Гаага : МКС, 2023. 50 с. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and> (дата звернення 01.05.2025)
98. Звіт про вплив збройного конфлікту та окупації на права дітей в Україні. UNICEF. 2025. 30 с.
- 99.Геннекен Ж.-М. Асиметричні конфлікти та міжнародне право. Женева : МКЧХ, 2023. 350 с.
100. Клеппер Е. Нейтралітет МКЧХ: можливості та обмеження. Оксфорд : Oxford University Press, 2022. 200 с.
101. Звіт Незалежної міжнародної комісії з розслідування ситуації в Сирійській Арабській Республіці. Нью-Йорк : ООН, 2018.
102. Звіт про напруженість у Південно-Китайському морі. Женева : ООН, 2022. 80 с.
103. Звіт про вторгнення США в Ірак. Нью-Йорк : ООН, 2003. 100 с.
104. Звіт про конфлікти за ресурси в ДР Конго. Нью-Йорк : Human Rights Watch, 2020. 70 с.
105. Звіт про етнічні чистки в Боснії. Лондон : Amnesty International, 1995. 90 с.
106. Звіт про громадянську війну в Лівії. Женева : ООН, 2011. 120 с.
107. Звіт про протести в Грузії. Женева : ООН, 2024. 60 с.

108. Звіт про хімічну атаку в Гуті. Женева : ООН, 2013. 80 с.
109. Будапештський меморандум про гарантії безпеки від 5 грудня 1994 року. Будапешт, 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення 01.05.2025)
110. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/262. Територіальна цілісність України від 27 березня 2014 року. Нью-Йорк : ООН, 2014. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/68/262> (дата звернення 01.05.2025)
111. Рішення Міжнародного суду ООН у справі Нікарагуа проти США від 27 червня 1986 року. Гаага, 1986. URL: <https://www.icj-cij.org/case/70/judgments> (дата звернення 01.05.2025)
112. Женевська заява щодо врегулювання ситуації в Україні від 17 квітня 2014 року. Женева, 2014.
113. Звіт Спільної слідчої групи про збиття рейсу МН17 від 28 вересня 2016 року. Гаага, 2016.
114. Мінський протокол від 5 вересня 2014 року. Мінськ, 2014. URL: <https://www.osce.org/home/123257> (дата звернення 01.05.2025)
115. Мінський комплекс заходів (Мінськ-2) від 12 лютого 2015 року. Мінськ, 2015. URL: https://mtt.in.ua/slovnyk_minski-domovlenosti-2015-roku/ (дата звернення 01.05.2025)
116. Указ Президента України №64/2022 про введення воєнного стану від 24 лютого 2022 року. Київ, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 01.05.2025)
117. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 71/205. Ситуація з правами людини в Криму від 19 грудня 2016 року. Нью-Йорк : ООН, 2016. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/71/205> (дата звернення 01.05.2025)
118. Рішення МТКЮ у справі Радована Караджича від 24 березня 2016 року. Гаага, 2016. URL: https://www.icty.org/x/cases/karadzic/tjug/en/160324_judgement.pdf (дата звернення 01.05.2025)

119. Резолюція Ради Безпеки ООН 955. Створення Міжнародного трибуналу по Руанді від 8 листопада 1994 року. Нью-Йорк : ООН, 1994. URL: [https://undocs.org/en/S/RES/955\(1994\)](https://undocs.org/en/S/RES/955(1994)) (дата звернення 01.05.2025)
120. Рішення МТР у справі Жана Камбанди від 4 вересня 1998 року. Аруша, 1998. URL: <http://www.unicttr.org/Portals/0/Case/English/Kambanda/decisions/191000.pdf> (дата звернення 01.05.2025)
121. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 71/248. Створення Міжнародного, безстороннього та незалежного механізму для Сирії від 21 грудня 2016 року. Нью-Йорк : ООН, 2016. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/71/248> (дата звернення 01.05.2025)
122. Ялтинська конференція. Протокол Ялтинської конференції від 11 лютого 1945 року. СРСР, США, Велика Британія. Ялта, 1945. URL: <https://avalon.law.yale.edu/wwii/yalta.asp> (дата звернення 01.05.2025)
123. Резолюція Ради Безпеки ООН 687. Створення Компенсаційної комісії ООН для Іраку від 3 квітня 1991 року. Нью-Йорк : ООН, 1991. URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/687\(1991\)](https://docs.un.org/en/S/RES/687(1991)) (дата звернення 01.05.2025)
124. Звіт Світового банку про збитки України від війни. Вашингтон : World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення 01.05.2025)
125. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/5. Механізм компенсацій для України від 14 листопада 2022 року. Нью-Йорк : ООН, 2022. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/ES-11/5> (дата звернення 01.05.2025)
126. Справа Міжнародного суду ООН щодо фінансування тероризму (Україна проти росії) від 16 січня 2017 року. Гаага, 2017. URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/166/166-20240131-pre-01-00-en.pdf> (дата звернення 01.05.2025)